

Μαρίνα Κουμανούδη

ΓΙΑ ΕΝΑ ΚΟΜΜΑΤΙ ΓΗΣ
Η ΔΙΑΜΑΧΗ ΣΑΝΟΥΔΩΝ - ΓΚΙΖΗ
ΓΙΑ ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΜΟΡΓΟΥ (14ος αι.)

Η Βενετία, από τα μέσα ήδη του 13ου αιώνα, επιδίωξε με ποικίλους τρόπους να επεκτείνει την επιβολή της στις μικρές, ανεξάρτητες ηγεμονίες που είχαν δημιουργηθεί στο Αιγαίο μετά την τέταρτη σταυροφορία. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής που συνέχισε να την ασκεί και στον επόμενο αιώνα εγγράφεται η εμπλοκή της στη διαφορά που είχε ανακύψει μεταξύ της βενετικής οικογένειας των Σανούδων, δούκων του Αρχιπελάγους και της, επίσης, βενετικής οικογένειας των Γκίζη, με αφορμή την κυριότητα της Αμοργού.¹

Με τη διερεύνηση της σύνθετης αυτής υπόθεσης και, γενικότερα, με την ιστορία των ξένων κυριάρχων της Αμοργού ασχολήθηκε εκτενώς ο R. - J. Loenertz, τόσο στη σημαντική μονογραφία του για τους Γκίζη όσο και σε σειρά άρθρων του για το λατινοκρατούμενο νησιωτικό χώρο.² Με βάση τις αποφά-

---

Η παρούσα μελέτη αποτελεί επεξεργασμένη μορφή της εργασίας (dissertation) που κατατέθηκε στο Department of Byzantine and Modern Greek Studies του King's College London, για την απόκτηση μεταπτυχιακού διπλώματος (M.A. in Late Antique and Byzantine Studies).

1. Γενικά για τις σχέσεις της Βενετίας με τις νησιωτικές ηγεμονίες κατά το 13ο και 14ο αιώνα βλ. Fr. Thiriet, *La Romanie vénitienne au moyen âge*, Παρίσι 1975, σσ. 155-168. Πρβλ. S. Borsari, *Studi sulle colonie veneziane in Romania nel XIII secolo*, Νεάπολη 1966 και G. T. Dennis, «Problemi storici concernenti i rapporti tra Venezia, i suoi domini diretti e le signorie feudali nelle isole greche», *Venezia e il Levante fino al secolo XV*, Φλωρεντία 1973, σσ. 219-235.

2. R. - J. Loenertz, *Les Ghisi, Dynastes Vénitiens dans l'Archipel 1207-1390*, Φλωρεντία 1975, σσ. 37-38, 48-49, 57-75, 371-373. Το έργο αποτελεί το κύριο βοήθημα της παρούσας μελέτης. Για να αποφευχθούν οι συνεχείς αναφορές σ' αυτό, οι παραπομπές θα γίνονται μόνο στα κεφάλαια που δεν έχουν σχέση με την υπόθεση της Αμοργού, καθώς και στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, όπου εκδίδονται οι σχετικές πηγές. Βλ. επίσης ο ίδιος, «Généalogie des Ghisi dynastes vénitiens dans l'Archipel 1207-1390», *Orientalia Christiana Periodica* 28 (1962), 122, 331-2· ο ίδιος, «Les Querini, comtes d'Astypalée et seigneurs d'Amorgos 1413-1446-1537», *Orientalia Christiana Periodica* 30 (1964), 385-

σεις των συμβουλιών της Γαληνοτάτης, καθώς και τις πληροφορίες των Βενετών χρονογράφων και γενεαλόγων, μπόρεσε να αποκαταστήσει, σε μεγάλο βαθμό, το χρονικό της μακρόχρονης δικαστικής διαμάχης και να συνθέσει τη γενεαλογία του κλάδου εκείνου της οικογένειας των Γκίζη, που συνέδεσε το όνομά του με το νησί της Αμοργού. Όμως, η έκδοση πρόσθετων πηγών στα είκοσι πέντε και πλέον χρόνια που έχουν μεσολαβήσει από τον καιρό που δημοσίευσε ο Loenertz τις μελέτες του έφερε στο φως νέα στοιχεία, τα οποία, σε συνδυασμό με την εξέταση άγνωστου αρχαιικού υλικού, οδηγούν στην πληρέστερη κατανόηση όχι μόνο της ίδιας της διαμάχης για την κυριότητα της Αμοργού, αλλά και των γεγονότων μετά την επίλυσή της. Το ενδιαφέρον που προσκομίζουν τα νέα αυτά στοιχεία είναι πολλαπλό: διευκρινίζουν χρονολογικές και γενεαλογικές ασάφειες, συμπληρώνουν τα κενά στις γνώσεις μας, κυρίως, ως προς την τελική διευθέτηση της διαμάχης και φωτίζουν, παράλληλα, ορισμένες άγνωστες ή ατελώς γνωστές πτυχές της δικαστικής διάστασης της υπόθεσης· τέλος, συμβάλλουν στη μελέτη της ιστορικής γεωγραφίας της Αμοργού και επιτρέπουν να ανιχνεύσουμε, έστω και ακροθιγώς, τις τύχες του νησιωτικού πληθυσμού μέσα στις ταραγμένες πολιτικές συνθήκες του 14ου αιώνα.

Η Αμοργός, μια στενή λωρίδα γης (μήκους 33 χλμ. και πλάτους που κυμαίνεται ανάμεσα στα 2 και 6 χλμ.) σε απόσταση λίγων μόλις ναυτικών μιλίων από τη Νάξο, αποτελεί το ανατολικό όριο του νησιωτικού συμπλέγματος των Κυκλάδων. Οι πληροφορίες που διαθέτουμε για το νησί κατά την πρώτη περίοδο της λατινικής παρουσίας στο Αιγαίο είναι πενιχρές.³ Μολονότι δε μνημονεύεται από τους χρονογράφους που περιγράφουν την επιχείρηση για την κατάκτηση του Αιγαίου Πελάγους το 1206-1207, πρέπει, ωστόσο, να αποτέλεσε τμήμα των κτήσεων του Μάρκου Σανούδου, ιδρυτή του δουκάτου της Νάξου. Στα χρόνια του διαδόχου του, Άγγελου Σανούδου (1227-1262), κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες, το νησί περιήλθε για σύντομο χρονικό διάστημα στην κατοχή του Φιλίππου Γκίζη, γαμπρού του ηγεμόνα των Σποράδων, Ιερεμία Γκίζη. Λίγα χρόνια αργότερα, πιθανότατα γύρω στα 1277-1280, ο Ιταλός τυχοδιώκτης Λικάριος, ενεργώντας στο όνομα του βυζαντινού αυτοκράτορα, απέ-

397 και 32 (1966), 372-393· ο ίδιος, «De quelques îles grecques et de leurs seigneurs vénitiens aux XIVe et XVe siècles», *Studi Veneziani* 14 (1972), 3-35.

3. Η εκστρατεία για την κατάκτηση του Αιγαίου Πελάγους από το Μάρκο Σανούδο και τους συντρόφους του, καθώς και τα προβλήματα της έχουν απασχολήσει πολυάριθμους ιστορικούς (βλ. κυρίως J. K. Fotheringham, *Marco Sanudo conqueror of the Archipelago*, Οξφόρδη 1915, σσ. 41-80· Borsari, *Studi*, σσ. 34-43· D. Jacoby, *La féodalité en Grèce Médiévale. Les «Assises de Romanie», sources, application et diffusion*, Παρίσι-Χάγη 1971, σσ. 21-7, 271-281· Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 26-9. Πρβλ. επίσης Thiriet, *La Romanie*, σ. 85, και πιο πρόσφατα P. Lock, *The Franks in the Aegean*, Νέα Υόρκη-Λονδίνο 1995, σ. 147).

σπασε εκ νέου το νησί από το δουκάτο της Νάξου. Αλλά, και η βυζαντινή κυριαρχία στην Αμοργό έμελλε να είναι βραχύβια. Πράγματι, ο πόλεμος ανάμεσα στη Βενετία και το Βυζάντιο, που ξεκίνησε το 1296 και κατέληξε με τη σύναψη της συνθήκης ειρήνης του 1302, επέφερε και πάλι ανακατάξεις στο πολιτικό σκηνικό του νησιωτικού χώρου. Κατά τη διάρκεια της πολεμικής αναμέτρησης, η Βενετία χρησιμοποίησε ευρύτατα το δυναμικό των πειρατών και των κουρσάρων. Χορηγώντας δάνεια με πολύ ευνοϊκούς όρους, υποσχόμενη μερίδια από τη λεία, αλλά και πιο μακροπρόθεσμα οφέλη, ενθάρρυνε μέσω των διοικητικών εκπροσώπων της στην Εύβοια και την Κρήτη όλους εκείνους που ήθελαν να εξοπλίσουν τα πλοία τους, για να επιτεθούν εναντίον της βυζαντινής αυτοκρατορίας.⁴ Μεταξύ αυτών που ανταποκρίθηκαν στην πρόσκλησή της ήταν και ο Ιωάννης Γκίτζη, Βενετός φεουδάρχης από την Κρήτη, ο οποίος, μαζί με το γιο του Μάρκο, ανακατέλαβε το νησί της Αμοργού.⁵

Λεπτομέρειες για τον τρόπο οργάνωσης της επιχείρησης που αποσκοπούσε στην κατάληψη του νησιού και για τους ακριβείς όρους της συμφωνίας του Ιωάννη Γκίτζη με τις βενετικές αρχές δεν είναι γνωστές.⁶ Φαίνεται, ωστόσο, ότι μετά την επιτυχή έκβαση της επιχείρησης οι Γκίτζη διατήρησαν την πλήρη κυριότητα της Αμοργού και το δικαίωμα της κληρονομικής μεταβίβασής της.⁷ Όμως, ποιος ήταν ο βαθμός εξάρτησης των νέων κυρίων της Αμοργού από τη Βενετική Πολιτεία, ποιες ήταν οι υποχρεώσεις τους απέναντί της και ποιες ήταν οι δικαιοδοσίες τους στα εδάφη που είχαν αποκτήσει; Η προσπάθεια για

4. Για τη δράση ιδιωτών στο πλευρό της Βενετίας κατά τη διάρκεια του πολέμου, βλ. Ευτυχία Παπαδοπούλου, «Πειρατές και κουρσάροι στο Αιγαίο τον 13ο αιώνα», *Δίπτυχα* 6 (1994-95), 101 κ.ε. όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία. Γενικά για τον πόλεμο του 1296-1302, βλ. Angeliki Laiou, *Constantinople and the Latins, The Foreign Policy of Andronicus II 1282-1328*, Cambridge-Massachusetts 1972, σσ. 101-114, και Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 100-3 και σημ. 12.

5. Η παρουσία μελών της οικογένειας Γκίτζη, από τον κλάδο του Canareggio, μαρτυρείται στην Κρήτη μετά τα μέσα του 13ου αι. Δε γνωρίζουμε με ποιον απ' όλους τους κλάδους της μεγάλης βενετικής οικογένειας συνδέεται ο Ιωάννης Γκίτζη (βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 360-373).

6. Στο κατάστιχο του νοταρίου του Χάνδακα, Pietro Pizolo έχει καταχωρισθεί εγγυητική πράξη με ημερομηνία 3 Αυγούστου 1304, στην οποία αναφέρεται ότι ο Ιωάννης Γκίτζη, ο οποίος κατά πάσα πιθανότητα ταυτίζεται με τον κύριο της Αμοργού, δανείστηκε μαζί με το συνέταιρο του χρηματικό ποσό από τις αρχές της Κρήτης, προκειμένου να στείλει το πλοίο του «ad imperatorem» (βλ. *Pietro Pizolo, Notario in Candia*, εκδ. S. Carbone, Βενετία 1985, σ. 61, αρ. 820). Κρίνοντας από τη ζημιά που υπέστησαν οι συνέταιροι, συμπεραίνουμε ότι η συγκεκριμένη πληροφορία αφορά μάλλον άλλη πειρατική ενέργεια του Γκίτζη, αλλά είναι ωστόσο ενδεικτική του τρόπου με τον οποίο θα πρέπει να έδρασε και στην περίπτωση της Αμοργού.

7. ...*in plena et pacifica possessione* (Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 205-6, αρ. 25, στ. 5). Μετά το θάνατο του Ιωάννη, οι κληρονόμοι του διεκδίκησαν την επαναπόκτηση της Αμοργού.

την απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων περιορίζεται από την ίδια τη φύση των σωζόμενων πληροφοριών. Πάντως, όσον αφορά τουλάχιστον το πρώτο ερώτημα, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι Γκίτζη είχαν πολύ ισχυρούς δεσμούς με τη Γαληνοτάτη, γιατί δεν ήταν μόνον απλοί υπήκοοι της Βενετίας, αλλά και φεουδάρχες στην Κρήτη. Είχαν, συνεπώς, ορκιστεί να προστατέψουν και να διαφυλάξουν τα συμφέροντά της.⁸ Τούτο ασφαλώς θα είχαν υπόψη τους οι βενετικές αρχές, όταν προωθούσαν το σχέδιο των Γκίτζη για την ανακατάληψη της Αμοργού. Η ένταξη του νησιού μεταξύ των περιοχών εκείνων που στο εξής θα βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο της Βενετίας, όπως καθορίστηκε με τη βυζαντινοβενετική συνθήκη του 1302, προσέδωσε νομιμότητα στην κατακτητική πράξη των Γκίτζη και επισφράγισε τυπικά την αμφίδρομη σχέση τους με τη Γαληνοτάτη.⁹

Όμως, η νέα τάξη πραγμάτων που διαμορφώθηκε, με τη συνθήκη του 1302, στην Αμοργό δε βρήκε σύμφωνο το δούκα της Νάξου. Έτσι, λίγο μετά την ανάρρησή του στο δουκικό αξίωμα, ο Γουλιέλμος Σανούδος (1302-1323), θεωρώντας ότι είχαν καταπατηθεί τα κυριαρχικά του δικαιώματα, έστειλε το στόλο του και εκδίωξε τους Γκίτζη από το νησί.¹⁰ Επειδή στο μεταξύ ο Ιωάννης Γκίτζη είχε πεθάνει, ο γιος του Μάρκος, εκπροσωπώντας τους δύο αδελφούς του

8. Σύμφωνα με ένα απόσπασμα πίνακα τοπωνυμίων της Κεντρικής και Ανατολικής Κρήτης του 13ου αιώνα, το οποίο έχει εκδοθεί από τη Χρύσα Μαλτέζου, «*Concessio Crete*. Παρατηρήσεις στα έγγραφα διανομής φεούδων στους πρώτους Βενετούς αποίκους της Κρήτης», *Δοιβή, Εις μνήμην Ανδρέα Γ. Καλοκαιρινού*, Ηράκλειο 1994, σσ. 115-117, οι Γκίτζη διατηρούσαν εκτάσεις στις περιοχές *Acirpades Pano* (Ατσιπάδες χ. επ. Μονοφατσίου), *Nifadi* και *Plachiotissa* (Πλακιώτισσα χ. επ. Μονοφατσίου). Δυστυχώς, στον πίνακα δίπλα σε κάθε τοπωνύμιο αναγράφεται μόνο το οικογενειακό όνομα (*cha Gisi*), με αποτέλεσμα να μη γνωρίζουμε σε ποιους από τους Γκίτζη αναφέρεται. Αξίζει, όμως, να σημειωθεί ότι, κατά το β' μισό του 14ου αιώνα, οι απόγονοι του Ιωάννη Γκίτζη κατείχαν σερβενταρίες στις περιοχές *Acirpades* και *Agiovassili* (χ. επ. Πεδιάδας), βλ. Elisabeth Santschi, *Régestes des arrêts civils et des mémoriaux (1363-1399) des Archives du Duc de Crète*, Βενετία 1976, S116 και 198, M51. Για τη σημασία του όρκου των φεουδαρχών της Κρήτης βλ. Elisabeth Santschi, *La notion de «feudum» en Crète Vénitienne*, Montreux 1976, σσ. 65-69.

9. Το ίδιο συνέβη και με τα νησιά της Κέας, της Σερύφου και της Σαντορίνης που, με παρόμοιο τρόπο, είχαν περιέλθει σε ιδιώτες τον καιρό του πολέμου. Ειδικότερα για τα παραπάνω νησιά και τα προβλήματα που προέκυψαν μετά την ανακατάληψή τους βλ. Borsari, *Studi*, σσ. 77-80· Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 104 και 111-3. Πρβλ. επίσης Jacoby, *La Féodalité*, σσ. 69-70 και 300, και W. Haberstumpf, «L'isola di Serifo e i suoi dinasti (1204-1537): note storiche e prosopographiche», *Θησαυρίσματα* 24 (1994), 17-30.

10. *Terminus ante quem* για την κατάληψη της Αμοργού αποτελεί η επιστολή του δόγη της Βενετίας προς το Γουλιέλμο Σανούδο, με χρονολογία 29 Νοεμβρίου 1309 (βλ. παρακάτω). Διοικητής του στόλου του δουκάτου του Αρχιπελάγους κατά την επιχείρηση ήταν ο Domenico, ή αλλιώς Menego, Schiavo, βλ. R.- J. Loenertz, «Menego Schiavo, Esclave, corsaire, seigneur d'Ios», *Studi Veneziani* 9 (1967), 315-338.

και συγκληρονόμους της Αμοργού, απευθύνθηκε στη Βενετία ζητώντας τη βοήθειά της για την επίλυση του προβλήματος που είχε δημιουργηθεί.

Με επιστολή του, την 29η Νοεμβρίου 1309, ο δόγης της Βενετίας παρακάλεσε το δούκα της Νάξου να αποδώσει στους Γκίζη το νησί και να τους αποζημιώσει για τις βλάβες που είχαν υποστεί, υπενθυμίζοντάς του τους δεσμούς που είχε με τη μητρόπολη. Σε αντίθετη περίπτωση, όφειλε να διεκδικήσει τα δικαιώματά του ενώπιον της βενετικής δικαιοσύνης μέσα στους έξι προσεχείς μήνες.¹¹ Ο Σανούδος όχι μόνο δεν έδωσε πίσω το νησί στους Γκίζη, αλλά αρνήθηκε να λογοδοτήσει στις βενετικές αρχές, με τη δικαιολογία ότι είχε λάβει τις κτήσεις του από τον πρίγκιπα της Αχαΐας.¹² Εμφανώς δυσαρεστημένη από την απάντηση που είχε λάβει, η Γαληνοτάτη, στις 10 Οκτωβρίου 1310, μήνυσε στον ηγεμόνα της Νάξου ότι έπρεπε σε διάστημα τριών μηνών από την κοινοποίηση της σχετικής απόφασης του Μεγάλου Συμβουλίου να ικανοποιήσει τα αιτήματα των Γκίζη, διαφορετικά θα ενεργούσε εναντίον του όπως εκείνη έκρινε σωστό (*sicut videbitur*).¹³ Η εμμονή της Βενετίας προσέκρουσε και πάλι στην αδιαλλαξία του δούκα. Κατά συνέπεια το Μεγάλο Συμβούλιο αποφάσισε να εντείνει τις πιέσεις του. Στις 10 Απριλίου 1312, χρησιμοποιώντας σκληρή διπλωματική γλώσσα, απείλησε το Γουλιέλμο ότι εάν δε συμμορφωνόταν μέσα στους επόμενους δύο μήνες, θα εξόριζε τον ίδιο και τους υποτελείς του, και θα απαγόρευε τη διακίνηση των αγαθών τους στην επικράτεια της Βενετίας. Επιπλέον, απείλησε ότι όλοι οι υπήκοοί του, που τυχόν θα ανευρίσκονταν σε βενετικά εδάφη, θα συλλαμβάνονταν και τα περιουσιακά τους στοιχεία θα δεσμεύονταν από τις κατά τόπους αρχές. Από τις παραπάνω κυρώσεις θα εξαιρούνταν μόνον όσοι ήταν Βενετοί *de Veneciis oriundi*.¹⁴ Μετά την παρέλευση της προθεσμίας η Βενετία πραγματοποίησε τις απειλές της.¹⁵ Ο Γου-

11. ...*Quapropter nobilitatem vestram attente requirimus et rogamus, fidelitati vestre mandantes quod eidem nobili possessionem dicte insule dimittatis, cum refectione damnorum factorum propterea dicto nobili per vos seu vestros, vel debeatis per sufficientem procuram coram nobis hic per totum mensem Madii proxime venturum de iure vestro respondere, ut fiat supra dicto negotio quid iustitia suadebit* (Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 203, αρ. 22, 14-20).

12. ...*de quo ipse dominus G(uielmus) nichil fecit, nam nec insulam restituit nec misit ad respondendum de iure suo coram nobis, faciendo dici sicut ei placuit quod non potest respondere super hoc coram nobis, cum teneatur de pseudo domino pricipi* (Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 205-6, αρ. 25). Αρχικά, επικυρίαρχος του δουκάτου της Νάξου ήταν ο Λατίνος αυτοκράτορας της Κωνσταντινούπολης, ο οποίος, στα μέσα περίπου του 13ου αι., παραχώρησε την επικυριαρχία στον πρίγκιπα της Αχαΐας, Γουλιέλμο Β' Βιλεαρδουίνο· μετά το θάνατο του τελευταίου, το 1278, η επικυριαρχία του δουκάτου περιήλθε στους Ανδεγαυούς.

13. Για την απόφαση του Μεγάλου Συμβουλίου βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, ό.π.

14. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 206-207, αρ. 26.

15. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 60.

λιέλμος Σανούδος, ωστόσο, εξακολούθησε να εμμένει πεισματικά στις θέσεις του μέχρι το θάνατό του. Ο γιος του Νικόλαος (1323-1341), όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Loenertz, μαζί με το δουκάτο του Αιγαίου Πελάγους κληρονόμησε επίσης τη δίκη για την Αμοργό και τις κυρώσεις που είχαν επιβληθεί από τη Γαληνοτάτη, εξαιτίας της άρνησης του πατέρα του να παρουσιαστεί ενώπιον της βενετικής δικαιοσύνης.¹⁶

Σε αντίθεση με τον προκατόχο του ο Νικόλαος Σανούδος φάνηκε περισσότερο διατεθειμένος να εξευρεθεί μια λύση στο ζήτημα της Αμοργού. Στις 21 Δεκεμβρίου 1333 η Σύγκλητος ενημέρωσε τα μέλη της οικογένειας Γκίτζη για την πρόθεση του δούκα της Νάξου να παρουσιαστεί είτε ο ίδιος είτε ο εκπρόσωπός του ενώπιον της βενετικής δικαιοσύνης, και τους εκάλεσε να προσέλθουν το αργότερο μέχρι το τέλος του Οκτωβρίου 1334, προκειμένου να υποστηρίξουν τις θέσεις τους. Προειδοποίησε συγχρόνως ότι η υπόθεση θα εκδικαζόταν ακόμα και αν κάποιος από τα ενδιαφερόμενα μέρη απουσίαζε.¹⁷

Σύμφωνα με τον R. J. Loenertz, ο δούκας της Νάξου οδηγήθηκε στην απόφαση αυτή, επειδή συνειδητοποίησε πόσο παράλογες ήταν οι συγκρούσεις μεταξύ των χριστιανών της Ανατολής μπροστά στον κοινό τουρκικό κίνδυνο. Πράγματι, οι επιδρομές των Τούρκων του Αϊδινίου και του Μεντεσέ, που ξεκίνησαν το 1318 στο πλαίσιο της καταλανο-τουρκικής συμμαχίας και συνεχίστηκαν μετά τη διάλυσή της, το 1329, με αμείωτη ένταση, αποτέλεσαν σοβαρότατη απειλή για τη συνέχιση της λατινικής κυριαρχίας στο Αιγαίο.¹⁸ Το δουκάτο του Αιγαίου Πελάγους, ειδικότερα, λόγω της ανάμειξής του στον αγώνα εναντίον των Καταλανών αλλά και κυρίως λόγω της γεωγραφικής του θέσης υπέφερε σημαντικά από τις τουρκικές επιθέσεις.¹⁹ Το Μάρτιο, όμως, του 1332

16. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 64.

17. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 218, αρ. 45.

18. Για τη συμβολή της Καταλανικής Εταιρείας στην εξάπλωση των Τούρκων στο Αιγαίο βλ. Elisabeth Zachariadou, «The Catalans of Athens and the Beginning of the Turkish Expansion in the Aegean Area», *Studi Medievali* (σειρά τρίτη) 21/2 (1980), 821-838.

19. Οι δυνάμεις του δουκάτου του Αιγαίου Πελάγους συμμετείχαν στη μάχη του Αλμουρού το 1311, στο πλευρό του δούκα των Αθηνών, Gautier A' de Brienne. Κατά τη διάρκεια μάλιστα της μάχης ο Νικόλαος Σανούδος τραυματίστηκε στο χέρι και το πρόσωπο και συνελήφθη από τους Καταλανούς. Εξάλλου, σύμφωνα με την αραγωνική διασκευή του Χρονικού του Μορέως, στη μάχη που έγινε στην τοποθεσία Ρισοτίν, κοντά στην Παλαιόπολη Ηλείας, μεταξύ των Καταλανών και της πριγκίπισσας της Αχαΐας, Ματθίλδης της Αραγόνας, το Φεβρουάριο του 1316, σκοτώθηκε ο αδελφός του Γουλιέλμου Σανούδου, Γιλβέρτος. Σε αντίποινα, μάλιστα, για τη συμμετοχή του δουκάτου στην παραπάνω μάχη, οι Καταλανοί επιτέθηκαν εναντίον της Μήλου γύρω στα 1317-1318. Το 1325, τέλος, στη διάρκεια της απουσίας του δούκα Νικολάου Σανούδου στην Πελοπόννησο, όπου βρίσκονταν συγκεντρωμένοι όλοι οι αντίπαλοι της Καταλανικής Εταιρείας, οι Τούρκοι επιτέθηκαν εναντίον της Νά-

ο Νικόλαος Σανούδος προχώρησε στην υπογραφή μιας χωριστής συνθήκης με τους Τούρκους, γεγονός που προκάλεσε την απογοήτευση της Γαληνοτάτης. Γιατί, μολονότι εκείνη είχε προνοήσει ώστε να συμπεριληφθεί το δουκάτο της Νάξου στις συνθήκες ειρήνης που είχε συνάψει το 1319, το 1321 και ξανά το 1331 με τους Καταλανούς, ο Σανούδος δεν έλαβε αντίστοιχη μέριμνα για το νησί της Εύβοιας.²⁰ Επίσης, αν και είχε προσκληθεί, δε φαίνεται ότι συμμετείχε τελικά στον αντιτουρκικό ναυτικό συνασπισμό που συγκροτήθηκε στη Ρόδο το Σεπτέμβριο του 1332.²¹ Τέλος, με διάφορες ενέργειές του υπονόμωσε τα σχέδια της Βενετίας για τη συσπείρωση των χριστιανικών δυνάμεων στον αγώνα εναντίον των Τούρκων.²² Είναι φανερό από τα παραπάνω ότι ο συλλογικός αγώνας κατά των Τούρκων, όπως τουλάχιστον τον οραματιζόταν η Βενετία και ο πάπας, με τη μορφή, δηλαδή, μιας νέας σταυροφορίας δεν ενδιέφερε το Σανούδο. Κύριο μέλημά του ήταν να προστατεύσει όσο το δυνατόν γρηγορότερα και με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο την περιουσία του. Για να επιτύχει το σκοπό του αυτό ακολούθησε μια εντελώς πραγματιστική πολιτική, απαλλαγμένη από συναισθηματισμούς και ηθικές δεσμεύσεις.

ζου. Για τα γεγονότα αυτά βλ. *Libro de los Fechos et Conquistas del Principado de la Morea, Chronique de Morée aux XIIIe et XIVe siècles*, εκδ. A. Morel-Fatio, Γενεύη 1885, σσ. 120-146, § 548-656· *Diplomatarium Veneto-Levanticum, sive Acta et Diplomata res Venetas, Graecas atque Levantis illustrata a 1330-1454*, εκδ. G. M. Thomas και R. Predelli, τ. 1, Βενετία 1880, σσ. 110-113, αρ. 64· επίσης K. M. Setton, *A history of the Crusades*, τ. 2, Wisconsin 1975, σσ. 112-122 και Zachariadou, «The Catalans», ό.π. Για το τοπωνύμιο *Picotin* βλ. Σ. Δραγούμης, *Χρονικόν Μορέως, Τοπωνυμικά - Τοπογραφικά - Ιστορικά*, Αθήνα 1994, σσ. 259-261.

20. Σε αντίθεση, όμως, με την Κέα, τη Σαντορίνη, τη Σέριφο, την Κάρπαθο και τα Κύθηρα, τα νησιά του δουκάτου του Αιγαίου Πελάγους δε συμπεριλήφθηκαν στη συνθήκη που συνήψε ο δούκας της Κρήτης με τον εμίρη του Μεντεσέ, Ορχάν, το 1331. Παρά τις ενέργειες της Βενετίας οι τουρκικές επιθέσεις στο Αιγαίο συνεχίστηκαν, με αποτέλεσμα η Εύβοια να γίνει φόρου υποτελής στους Τούρκους. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι Τούρκοι, σεβόμενοι τη συνθήκη του 1332, δε στράφηκαν εναντίον του δουκάτου της Νάξου. Για τα γεγονότα αυτά βλ. Zachariadou, «The Catalans», 835-838 και σημ. 84 (όπου προηγούμενη βιβλιογραφία).

21. Βλ. Elisabeth Zachariadou, *Trade and Crusade. Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)*, Βενετία 1983, σσ. 24-25· αντίθετη γνώμη έχει ο Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 156-158.

22. Το φθινόπωρο του 1329 ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ανδρόνικος Γ' με τη συνοδεία του Νικολάου Σανούδου εξεδίωξε το Γενουάτη Μαρτίνο Zaccaria από τη Χίο. Η απομάκρυνσή του υπήρξε βαρύτατο πλήγμα για τη βενετική πολιτική, καθώς ο Zaccaria ήταν ισχυρότατος πολέμιος των Τούρκων και οι Βενετοί απέβλεπαν στη σύμπραξη μαζί του (βλ. Zachariadou, «The Catalans», 834). Επίσης, γύρω στα 1333-1334 μαζί με τους ιππότες της Ρόδου, ο Σανούδος βοήθησε το Δομήνικο Cattaneo να καταλάβει τμήμα της Λέσβου, γεγονός που, ίσως, προκάλεσε την αποχώρηση του βυζαντινού αυτοκράτορα από τον αντιτουρκικό συνασπισμό (βλ. Zachariadou, *Trade and Crusade*, σ. 38).

Είναι πολύ πιο πιθανό ότι ο δούκας της Νάξου υποχρεώθηκε να αλλάξει στάση σχετικά με το θέμα της Αμοργού κάτω από το βάρος των οικονομικών πιέσεων. Γνωρίζουμε ότι ένα μέρος της γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής του δουκάτου, καθώς και άλλα τοπικά προϊόντα (σμίριδα, μυλόπετρες) διοχετεύονταν προς τις αγορές των βενετοκρατούμενων περιοχών, και ιδίως τη γειτονική Κρήτη. Ταυτόχρονα, οι περιοχές αυτές τροφοδοτούσαν τα νησιά με απαραίτητα υλικά όπως σίδηρο, ξυλεία κ.ά. Εκτός από τους Βενετούς που ήταν εγκατεστημένοι μόνιμα στα εδάφη του δουκάτου, με το τοπικό αυτό εμπόριο ασχολούνταν και άλλοι Λατίνοι κυρίως, όμως, οι Έλληνες κάτοικοι των νησιών.²³ Για τις δύο τελευταίες κατηγορίες η πρόσβαση στις παραπάνω αγορές ήταν αδύνατη, με βάση την απόφαση του Μεγάλου Συμβουλίου του 1312. Ο αποκλεισμός τους από τις αγορές θα είχε ασφαλώς δυσμενείς συνέπειες για την οικονομική και εμπορική ζωή του τόπου.²⁴ Επιπλέον, η Βενετία πίεζε τώρα το Σανούδο να διακόψει τις εμπορικές επαφές με τους Τούρκους των μικρασιατικών παραλίων.²⁵ Σ' αυτά τα προβλήματα πρέπει να προστεθεί και η συνεχιζόμενη δέσμευση των περιουσιακών στοιχείων του δούκα και των υπηκόων του στη Βενετία και αλλού.²⁶

Όμως, παρά την αρχική προθυμοποίηση του Νικόλαου Σανούδου, οι διαπραγματεύσεις δε φαίνεται να σημείωσαν καμία πρόοδο, γιατί πέντε χρόνια αργότερα η Σύγκλητος ανέστειλε προσωρινά τη δίκη, προκειμένου να μεταβεί ο δούκας με την οικογένειά του στη Βενετία.²⁷ Ενδεχομένως, οι όροι που τέθηκαν κατά την έναρξη των διαπραγματεύσεων δεν ικανοποίησαν το δούκα και

23. Στις πηγές είναι συχνές οι μνείες νησιωτών εμπόρων, ναυτικών και πλοιοκτητών. Γενικά για το εμπόριο στο Αιγαίο βλ. P. Lock, *The Franks*, σσ. 240-260 και A. T. Luttrell, «The Latins and Life on the Smaller Aegean Islands, 1204-1453», *Mediterranean Historic Review* 4 (1989), 146-157.

24. Σε όλη αυτήν τη μακρά περίοδο, οι κυρώσεις που είχε επιβάλει η Βενετία στο δουκάτο του Αιγαίου Πελάγους ανεστάλησαν μόνο μία φορά, το 1317 και για δύο χρόνια, με διαταγή του δόγη. Στο διάστημα αυτό, όπως προκύπτει από απόφαση του δούκα της Κρήτης της 12ης Μαΐου του 1317, επιτράπηκε και πάλι η ελεύθερη μετακίνηση των «ανθρώπων» του δούκα στις βενετοκρατούμενες περιοχές. Δυστυχώς δε σώζεται το κείμενο της απόφασης του δόγη, έτσι δε γνωρίζουμε για ποιο λόγο κρίθηκε αναγκαία η προσωρινή άρση των μέτρων, βλ. *Duca di Candia, Bandi*, έκδ. Paola Ratti Vidulich, Βενετία 1965, σσ. 57-58, αρ. 160.

25. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 214-215, αρ. 40, απόφαση της βενετικής συγκλήτου της 22ας Ιουνίου 1332.

26. Παρόλο που αρχικά η Βενετία είχε απειλήσει με συλλήψεις τους υπηκόους του δουκάτου, φαίνεται πως στην πράξη οι αρχές περιορίστηκαν μόνο στη δέσμευση των περιουσιών τους. Τον Οκτώβριο του 1314, ο δούκας της Κρήτης διαβεβαίωσε τους Έλληνες που προέρχονταν από τη Νάξο ότι τα περί συλλήψεων ήταν αναληθή και ότι μπορούσαν να παραμείνουν στο νησί ανενόχλητοι, όπως και στο παρελθόν, βλ. *Bandi*, σ. 49, αρ. 62.

27. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 221, αρ. 50.

η υπόθεση οδηγήθηκε ξανά σε αδιέξοδο.²⁸ Στα χρόνια που ακολούθησαν, ο Νικόλαος Σανούδος και ο διάδοχός του Ιωάννης βρέθηκαν αντιμέτωποι με πολύ σοβαρότερα προβλήματα, καθώς οι Τούρκοι μετά από μια σύντομη ανάπαυλα, ανανέωσαν τις επιθέσεις τους εναντίον της περιοχής του Αιγαίου με δραματικές συνέπειες για το δουκάτο της Νάξου.²⁹ Έτσι, η δικαστική διένεξη Σανούδων - Γκίτζη παρέμεινε σε εκκρεμότητα για τα επόμενα είκοσι χρόνια περίπου.

Αμέσως μετά την επιβολή των κυρώσεων εναντίον του δουκάτου του Αιγαίου Πελάγους, ο Μάρκος Γκίτζη έσπευσε να διασφαλίσει τα συμφέροντά της οικογενείας του, ζητώντας να του αποδοθούν όλα τα περιουσιακά στοιχεία του Σανούδου και των υπηκόων του που είχαν δεσμευθεί από τις βενετικές αρχές. Τον Απρίλιο του 1314, το Μεγάλο Συμβούλιο ενέκρινε το αίτημά του, με τους εξής όρους: α) ότι θα επέστρεφε τα πράγματα που είχε λάβει ή θα κατέβαλλε την ανάλογη αποζημίωση, όταν ο Γουλιέλμος Σανούδος θα απέδιδε το νησί στους νόμιμους δικαιούχους του και εκπλήρωνε τις οφειλές του προς αυτούς, και β) ότι θα παρείχε τις απαραίτητες εγγυήσεις.³⁰ Με άλλα λόγια, τα πράγματα αυτά θα περιέρχονταν στους Γκίτζη με τη μορφή ενεχύρου, οπότε, εφόσον ο δούκας της Νάξου θα εξοφλούσε την απαίτηση που εξασφαλιζόταν με τα πράγματα αυτά, τα τελευταία θα περιέρχονταν στην κατοχή του.³¹ Ενάμιση χρόνο αργό-

28. Ο Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 65, πιστεύει ότι η υπόθεση εκδικάστηκε τελικά, αλλά ο δούκας της Νάξου αρνήθηκε να συμμορφωθεί με την απόφαση του δικαστηρίου. Στις αποφάσεις, όμως, της βενετικής συγκλήτου για την περίοδο 1334-1339 δεν υπάρχει η παραμικρή ένδειξη που να επιβεβαιώνει την υπόθεση αυτή. Εξάλλου, αν πράγματι έγινε η δίκη, πώς εξηγείται ότι τον Απρίλιο του 1334 η βενετική σύγκλητος απέρριψε την πρόταση να κληθούν εκ νέου οι Γκίτζη στη Βενετία για την υπόθεση της Αμοργού; Βλ. Thiriet, *Régestes*, αρ. 49 (1334, Απριλίου 19).

29. Ο Ουμούρ πασάς του Αϊδινίου επιτέθηκε εναντίον της Νάξου και άλλων των νησιών του δουκάτου του Αιγαίου Πελάγους, μεταξύ των ετών 1336-1341, βλ. *Le Destan d'Umur Pacha*, έκδ. Irène Mélikoff-Sayar, Μετάφραση και σχόλια, Παρίσι 1954, σσ. 85-86. Πρβλ. P. Lemerle, *L'Emirat d'Aydin, Byzance et l'Occident*, Παρίσι 1957, σ. 116 κ.εξ. Για την κατάσταση στο Αιγαίο κατά την περίοδο 1334-1342 και την αντιτουρκική δράση των δουκών της Νάξου βλ. Zachariadou, *Trade and Crusade*, σσ. 33-45.

30. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 207-208, αρ. 27.

31. Κατά το μεσαιωνικό δίκαιο και, ειδικότερα, το δίκαιο των ιταλικών πόλεων, παράλληλα προς το ενέχυρο (*pignus*) που συστεινόταν με δικαιοπραξίες, μια κρατική αρχή ή ένας ιδιώτης, με εξουσιοδότηση των αρμόδιων αρχών, είχε δικαίωμα λήψης ενεχύρου κατά υπηκόου ξένου κράτους ή κατά τρίτων συμπολιτών του τελευταίου, οι οποίοι θεωρούνταν «οφειλέτες εις ολόκληρον» (*obligatio in solidum*), για την ικανοποίηση ορισμένων απαιτήσεων, όπως την εξόφληση χρέους, την εκπλήρωση μιας υποχρέωσης, την απόδοση παρανόμως κρατηθέντων ή αρπαχθέντων περιουσιακών στοιχείων και την καταβολή αποζημίωσης. Αυτή η μορφή ένομης προστασίας ονομάζεται στις πηγές της εποχής *repraesaliae* και μπορούσε να εφαρμοστεί ακόμα και στην περίπτωση που ο υπόχρεος δεν ήταν ξένος υπή-

τερα, μια νέα απόφαση του Μεγάλου Συμβουλίου παρείχε στον Γκίτση το δικαίωμα να παραλαμβάνει τα αγαθά απευθείας από τον τόπο της δέσμευσης, έτσι ώστε να αποφύγει το κόστος, τις ταλαιπωρίες και, φυσικά, τους κινδύνους που συνεπάγονταν οι συχνές μετακινήσεις του από την Κρήτη προς τη μητρόπολη. Εξάλλου, σύμφωνα με την ίδια απόφαση, οι κατά τόπους αρμόδιοι διοικητικοί υπάλληλοι έπρεπε να ενημερώνουν εγγράφως τις κεντρικές αρχές για όλα όσα του παρέδιδαν, ενώ το ίδιο όφειλε να κάνει και ο Γκίτσης.³²

Οι πληροφορίες που διαθέτουμε ως προς την εκτέλεση των παραπάνω αποφάσεων προέρχονται αποκλειστικά από την Κρήτη, τον τόπο της μόνιμης διαμονής των Γκίτση. Αν και αποσπασματικά, τα στοιχεία αυτά μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε μια αρκετά καλή εικόνα της διαδικασίας που ακολουθούσαν οι βενετικές αρχές προκειμένου να αποδώσουν στους Γκίτση τα περιουσιακά στοιχεία του δούκα ή των υπηκόων του.

Η κατάσχεση των αγαθών γινόταν με δικαστική απόφαση και ύστερα από σχετικό αίτημα των Γκίτση.³³ Στην Κρήτη, ειδικότερα, την αρμοδιότητα για την έκδοση των αποφάσεων αυτών είχε το δικαστήριο του δούκα της Κρήτης.³⁴ Οι θιγόμενοι είχαν το δικαίωμα να προβάλλουν ενδίκως τις αντιρρήσεις τους, οι οποίες εξετάζονταν και πάλι από το δούκα και το συμβούλιό του.³⁵ Επίσης,

---

κοος. Λόγω του εύρους του ο θεσμός των *repraesaliae* αποτέλεσε αντικείμενο ποικίλων ερμηνειών και ρυθμίσεων. Για τη σημασία του όρου βλ. Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, έκδ. L. Favre, Παρίσι 1883-1887 (φωτ. ανατ. 1954), λ. «rapraesaliae» και *Grande Dizionario della Lingua Italiana*, έκδ. S. Battaglia, Τορίνο 1990, λ. «rappresaglia».

32. Ο Μάρκος Γκίτσης βρισκόταν την εποχή εκείνη στη Βενετία για να υποστηρίξει τα συμφέροντα του κυρίου της Καρπάθου, Ανδρέα Cornaro, τον οποίο είχαν εκδιώξει οι ιππότες της Ρόδου. Με την ευκαιρία του ταξιδιού του αυτού ζήτησε από το Συμβούλιο των Σαράντα να αναγνωρίσει το δικαίωμά του να παρίσταται στις συνεδριάσεις του Μεγάλου Συμβουλίου (βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 60-61, 208-209, αρ. 29).

33. Μετά από αίτηση του Μάρκου Γκίτση, οι αρχές της Κρήτης προέβησαν σε δέσμευση χρηματικού ποσού που ανήκε στον Αντώνιο Marzangolo, κάτοικο Ρωμανίας *sub domino Guillelmo Sanudo*. Τα χρήματα περιήλθαν στη συνέχεια στο Μάρκο Γκίτση (Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 210, αρ. 32). Στις 23 Σεπτεμβρίου 1339, ο Μαρίνος Γκίτσης όρισε το Νικόλαο Rizo πληρεξούσιο στο Ρέθυμνο για την κατάσχεση της περιουσίας του Νικολάου Σανούδου στην παραπάνω πόλη. Η περιουσία περιήλθε στο Μαρίνο μετά από απόφαση του Δούκα της Κρήτης (*Franciscus de Cruce. Νοτάριος στον Χάνδακα, 1339-1338*, έκδ. Χ. Γάσπαρης, Βενετία 1999, σ. 190, αρ. 254). — Ο όρος «κατάσχεση» χρησιμοποιείται εδώ καταχρηστικά γιατί, όπως αναφέρθηκε ήδη, στην ουσία επρόκειτο για σύσταση ενεχύρου αφού η κατάληψη των πραγμάτων δεν είχε οριστικό χαρακτήρα.

34. Το δικαστήριο του Δούκα της Κρήτης εκδίκαζε συνήθως εφέσεις, εκτός από ειδικές περιπτώσεις, όπως δίκες μεγάλων φεουδαρχών ή υποθέσεις με πολιτική σημασία, βλ. Elisabeth Santschi, «Aspects de la justice en Crète Vénitienne d'après les Memoriali du XIVe siècle», *Κρητικά Χρονικά* 24 (1972), 305-306.

35. Τον Ιούνιο του 1319 το δικαστήριο του δούκα της Κρήτης υποχρέωσε το Μάρκο

είχαν δικαίωμα να προσφύγουν σε ανώτερο βαθμό, εναντίον της απόφασης του δούκα της Κρήτης, στη Βενετία.³⁶ Σύμφωνα με την απόφαση του Μεγάλου Συμβουλίου του 1312, υπόχρεοι θεωρούνταν ο δούκας του Αιγαίου Πελάγους και όλοι οι υποτελείς του, εκτός από εκείνους που ήταν Βενετοί. Αρχικά, ως Βενετοί λογίζονταν μόνο τα άτομα εκείνα που κατάγονταν από τη Βενετία. Τον Απρίλιο, όμως, του 1319 η Σύγκλητος προσδιόρισε εκ νέου το εννοιολογικό περιεχόμενο της λέξης με σκοπό, όπως φαίνεται, τη διεύρυνσή του.³⁷

Γκίτζη να επιστρέψει *dicti raze rerum id quod ipse Marcus habuit et recepit ab ipso Johanne de Vincentia de daciis et rationibus villanorum dicti Angeleti (Sanuto) pro represaliis quas habet dictus Marcus contra dominum Gulielmum Sanuto et eius generem*, μέχρι να αποφανθεί εάν ο Αγγελέτος Σανούδος έπρεπε να εξαιρεθεί από τις κυρώσεις ή όχι. Στη δίκη που ακολούθησε ο Μάρκος Γκίτζη υποστήριξε ότι είχε δικαίωμα να λάβει το εν λόγω ποσό επειδή το φέουδο, στο οποίο, προφανώς, ανήκαν οι βιλλάνοι, δε βρισκόταν πια στην κατοχή του Αγγελέτου αλλά είχε περιέλθει στην οικογένεια του δούκα της Νάξου. Ο Αγγελέτος με τη σειρά του ισχυρίστηκε, μέσω του εκπροσώπου του Ιωάννη Fuscarenο, ότι εξακολουθούσε να κατέχει το φέουδο στη Νάξο που του είχε παραχωρήσει ο Γουλιέλμος Σανούδος (βλ. παράρτημα, έγγραφο αρ. 3-6). Στη μεσαιωνική Κύπρο *rate* ονομαζόταν ο φόρος που επιβαλλόταν σε μεγαλύτερο εισόδημα προερχόμενο από κτηματική περιουσία (βλ. *Ιστορία της Κύπρου*, έκδ. Θ. Παπαδόπουλος, μέρος Α', Λευκωσία 1995, σ. 483). Εδώ, όμως, πρόκειται μάλλον για χρηματικό ποσό που αντιστοιχούσε στα δοσίματα (*datium* ή *datia*) που είχαν καταβάλει οι βιλλάνοι του Αγγελέτου Σανούδου. Σύμφωνα με τον Κ. Hopf, *Chroniques Greco-Romaines*, Βερολίνο 1873, σ. 480, ένας Agnoletto Σανούδος παντρεύτηκε την Agnese, κόρη του Γουλιέλμου de Kastri και της Έλενας da Verona, και πέθανε το 1342. Ο ίδιος αναφέρει και έναν Angelo q. Leone, από τη Βενετία, ο οποίος είχε ιδιοκτησίες στη Νάξο το 1347.

36. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Αντωνίου Marzangolo ο οποίος προσέφυγε στη Γαληνοτάτη ζητώντας την επιστροφή των χρημάτων του που είχε «κατάσχει» ο δούκας της Κρήτης για λογαριασμό του Μάρκου Γκίτζη. Τον Απρίλιο του 1319 το Μεγάλο Συμβούλιο παρέπεμψε την υπόθεση στη διευρυμένη Σύγκλητο (αποτελούμενη από τα μέλη της Σύγκλητου, το Συμβούλιο των Σαράντα και την *Zonta*), η οποία δικαίωσε το Marzangolo και διέταξε το δούκα της Κρήτης να του επιστρέψει το ποσό (Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 210, αρ. 32). Για τη διευρυμένη σύγκλητο και τις αρμοδιότητές της βλ. F. C. Lane, *Venice, A Maritime Republic*, Βαλτιμόρη-Λονδίνο 1973, σ. 254.

37. Φαίνεται ότι οι πράξεις εκτέλεσης είχαν ανασταλεί μέχρι να αποφασίσει η βενετική σύγκλητος επί του θέματος, γιατί την ίδια μέρα δόθηκε εντολή στο Catavere, ένα δικαστικό σώμα αποτελούμενο από τρεις πατρικίους να εισπράξει τα ποσά που είχαν επιδικασθεί στο Μάρκο Γκίτζη κατά την εκδίκαση των αγωγών εναντίον του Γουλιέλμου Σανούδου (βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 61-62, 209-210, αρ. 30, 32). Αν και το περιεχόμενο της απόφασης της Σύγκλητου δεν είναι γνωστό, όπως προκύπτει από την παρακάτω μαρτυρία, η νέα ρύθμιση περιλάμβανε και εκείνους που κατάγονταν από βενετοκρατούμενες περιοχές. Τον Ιούλιο του 1319 ο Σήφης Salivara, ο οποίος ήταν «άνθρωπος» του Γουλιέλμου Σανούδου, προσέφυγε στη δικαιοσύνη ζητώντας να του επιστραφεί περιουσιακό του στοιχείο που είχε ενεχυριάσει στο Μάρκο Γκίτζη, με την αιτιολογία ότι τόσο ο πατέρας του όσο και ο ίδιος αλλά και όλη του η οικογένεια κατάγονταν από την Κρήτη (βλ. παράρτημα, έγγραφο αρ. 7).

Αντικείμενο του ενεχύρου μπορούσε να είναι ένα συγκεκριμένο περιουσιακό στοιχείο του υποχρέου ή ακόμα και το σύνολο της περιουσίας του.³⁸ Ως προς το θέμα αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τρεις πράξεις προερχόμενες από τα κατάστιχα της Γραμματείας του δούκα της Κρήτης.³⁹ Η πρώτη είναι μια εγγυητική πράξη της 6ης Μαΐου του 1329, σύμφωνα με την οποία οι Μάρκος και Μαρίνος Γκίτζη ανέθεσαν στο Νικολό Lombardo να εισπράξει τις εισφορές των βιλλάνων του Νικολάου Σανούδου και των αδελφών του *pro pignora quam dicti nobiles Marcus et Marinus Gisi habent in bonis olim domini Guillelmi Sanuto occasione insule de Lamergo*. Οι άλλες δύο, με ημερομηνία 12 Μαΐου του ίδιου έτους, είναι εξοφλητικές αποδείξεις: Στην πρώτη, οι αδελφοί Γκίτζη (*nobiles viri Marcus et Marinus Gisi si pro se et Philipo eorum fratre*) βεβαιώνουν ότι παρέλαβαν από τον εισπράκτορα των φόρων των βιλλάνων του ποτέ Γουλιέλμου Σανούδου το ποσό των 124 υπερπύρων. Ενώ στη δεύτερη, βεβαιώνεται ότι ο εισπράκτορας των φόρων των βιλλάνων του Νικολάου Σανούδου κατέβαλε στους αδελφούς Γκίτζη το ποσό των 99 υπερπύρων, που αντιστοιχούσε στα δασίματα των βιλλάνων για την περίοδο 1328-1329 (*pro tota indictione undecima usque ad innicium indictionis XII*). Όπως προκύπτει από τις παραπάνω μαρτυρίες, οι Γκίτζη ελάμβαναν ως ενέχυρο τις ετήσιες εισφορές των βιλλάνων του δούκα του Αιγαίου Πελάγους, οι οποίοι προφανώς ήταν εγκατεστημένοι σε γαίες του στην Κρήτη. Τα ποσά αυτά συνέχισαν να τα εισπράττουν και μετά το θάνατο του Γουλιέλμου Σανούδου το 1323 από το διάδοχο του Νικόλαο και τους αδελφούς του. Εκτός των άλλων περιουσιακών στοιχείων του δούκα του Αιγαίου Πελάγους, οι Γκίτζη ενδιαφέρθηκαν και για την απόκτηση των βιλλάνων του που είχαν καταφύγει στην Κρήτη. Στις περιπτώσεις αυτές ακολουθήθηκε, ελαφρά παραλλαγμένη, η συνήθης διαδικασία που προβλεπόταν για τις διεκδικήσεις βιλλάνων.⁴⁰ Μετά, δηλαδή, τον εντοπισμό τους έγιναν δίκες, κατά τις οποίες οι Γκίτζη επιχείρησαν με τη βοήθεια μαρτύρων να αποδείξουν ότι οι εναγόμενοι ανήκαν στον ηγεμόνα της Νάξου.⁴¹

Μολονότι δεν έπαψαν στιγμή να διεκδικούν την κυριότητα της Αμοργού,

38. Βλ. πιο πάνω, σημ. 33.

39. A.S.V. (= Archivio di Stato di Venezia), ADC (= Archivio Duca di Candia), b. 10, 2/4, φ. 3v-4r.

40. Για τις διεκδικήσεις βιλλάνων στο λατινοκρατούμενο ελληνικό χώρο βλ. D. Jacoby, «Une classe fiscale à Byzance et en Romanie Latine: Les inconnus du fisc, éleuthères ou étrangers», *Actes du XIVe Congrès International des études Byzantines* (Βουκουρέστι 1971), τ. 2, Βουκουρέστι 1975, σσ. 142-143 (= *Recherches sur la Méditerranée orientale du XIIIe au XVe siècle*, Variorum Reprints, Λονδίνο 1979, αρ. 3). Ειδικότερα για την Κρήτη βλ. Elisabeth Santschi, «Quelques aspects du statut des non-libres en Crète au XIV siècle», *Θησαυρίσματα* 9 (1972), 104-136.

41. Βλ. παράρτημα, έγγραφα αρ. 8-12.

οι Γκίζη δεν πήραν καμία πρωτοβουλία για την επαναπόκτηση του νησιού, τουλάχιστον μέχρι το 1331. Τη χρονιά εκείνη, όμως, ο δούκας της Νάξου συνέλαβε το Φίλιππο Γκίζη στο νησί της Αμοργού, για να τον απαλευθερώσει λίγο αργότερα, ύστερα από μεσολάβηση του δόγη της Βενετίας.⁴² Λεπτομέρειες για το περιστατικό αυτό δεν είναι γνωστές, ωστόσο η παρουσία του Φιλίππου στο νησί δεν πρέπει να ήταν αποτέλεσμα οργανωμένης επιχείρησης με σκοπό την ανακατάληψή του. Όχι τόσο γιατί οι Γκίζη δεν ήταν σε θέση να οργανώσουν και να φέρουν σε πέρας μια τέτοια επιχείρηση —εξάλλου στο παρελθόν το είχαν κατορθώσει με επιτυχία—, όσο γιατί, ως φεουδάρχες στην Κρήτη, δεσμεύονταν από τον όρκο που είχαν δώσει στη μητρόπολη να μην αναλάβουν ένοπλη δράση χωρίς την έγκρισή της. Η Βενετία από την πλευρά της, όπως φανερώνει η στάση που τήρησε από την αρχή της διαμάχης Σανούδων - Γκίζη, επιδίωκε να δοθεί δικαστική λύση στο θέμα και δεν επιθυμούσε να έρθει σε οριστική ρήξη με το δουκάτο του Αιγαίου Πελάγους. Γι' αυτό, άλλωστε, όταν το 1321 ο Γουλιέλμος Σανούδος διαμαρτυρήθηκε ότι πολλοί κάτοικοι της Κρήτης επέδραμαν εναντίον των νησιών του αρπάζοντας ανθρώπους και ζώα και προξενώντας καταστροφές, παρά την ένταση που επικρατούσε στις σχέσεις του δουκάτου με τη Βενετία, ο δούκας της Κρήτης αποδοκίμασε έντονα τις πράξεις αυτές και απείλησε τους δράστες με σοβαρότατες ποινές.⁴³

Από τους τρεις γιους του Ιωάννη Γκίζη, πρώτος πέθανε ο Μάρκος. Η τελευταία φορά που μαρτυρείται ζωντανός είναι το Μάιο του 1329. Στο άρθρο του για τους Γκίζη, ο Κ. Hopf αναφέρει ότι ο Μάρκος κατέλειπε δύο γιους, το Θωμά και τον Ιωάννη, την κηδεμονία των οποίων, καθώς ήταν ανήλικοι, ανέλαβε ο αδελφός του Φίλιππος.⁴⁴ Ωστόσο, ο Loenertz, θεωρώντας ότι ο Γερμανός μεσαιωνοδίφης διαπράττει ένα από τα συνήθη λάθη του, αμφισβητεί την ύπαρξη του Ιωάννη και αφαιρεί το όνομά του από το οικογενειακό δένδρο των Γκίζη.⁴⁵ Το πρόβλημα αυτό λύνεται οριστικά πλέον με τη δημοσίευση, πρόσφατα, της διαθήκης του Ιωάννη Γκίζη του ποτέ Μάρκου, από το Χάνδακα της Κρήτης.⁴⁶

Στη διαθήκη του, με ημερομηνία 9 Φεβρουαρίου 1339, ο Ιωάννης ορίζει ως γενικές κληρονόμους τις δύο κόρες του Anzoleta και Marchesina, στις

42. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 213, αρ. 38.

43. *Bandi*, σ. 113, αρ. 302, απόφαση του δούκα της Κρήτης της 7ης Ιουλίου 1321.

44. Κ. Hopf, «Ghisi», έκδ. J. S. Ersch και J. G. Gruber, *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, 167, Λυψία 1857, σ. 388 (= Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 486-487).

45. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 62-64.

46. Sally McKee, *Wills from late medieval Venetian Crete 1312-1420*, τ. 2, Washington D.C. 1988, σσ. 615-616, αρ. 479.

οποίες αφήνει το σύνολο των περιουσιακών του στοιχείων, κινητών και ακινήτων, καθώς και όλα του τα δικαιώματα στο νησί της Αμοργού (...*et omne ius quod habeo vel habere possum aut mihi spectare vel pertinere possit in insula et iuribus atque rationibus de Amurgo et de reperesalis fantis et ordinatis per dominationem Venetiarum superinde sint et esse debeant Anzolete et Marchesine, filiabus meis dilectis, quoequaliter inter eos dividenda*). Όμως, όπως μαθαίνουμε από δικαστική απόφαση του 1346, ο Ιωάννης την εποχή που συνέταξε τη διαθήκη του είχε ήδη πουλήσει το μερίδιό του της Αμοργού, μαζί με όλα τα δικαιώματά του και τους βιλλάνους που ανήκαν σ' αυτό, στον υποδηματοποιό Πέτρο Rapacino, διατηρώντας όμως το δικαίωμα να το εξαγοράσει μέσα σε προθεσμία δέκα ετών.⁴⁷ Το Νοέμβριο του 1335, ο θείος του Ιωάννη, Φίλιππος Γκίτζη αγόρασε το μερίδιο που είχε στην κατοχή του ο Rapacino έναντι ποσού 130 υπερπύρων, με τους ίδιους ακριβώς όρους, συμπεριλαμβανομένου και του συμφώνου εξωνήσεως. Επειδή, ο Φίλιππος πέθανε χωρίς να αφήσει απογόνους, την περιουσία του κληρονόμησαν ο αδελφός του Μαρίνος και οι απόγονοι του άλλου του αδελφού, δηλαδή, ο Θωμάς και οι δύο ανηψιές του, αφού στο μεταξύ είχε μάλλον πεθάνει και ο Ιωάννης.⁴⁸ Σύμφωνα με τη βενετική νομοθεσία, οι κληρονόμοι του Φιλίππου Γκίτζη και ο Πέτρος Rapacino όφειλαν να ενημερώσουν τους iudices examinatorum για τους όρους της παραπάνω αγοραπωλησίας, προκειμένου να δοθεί στη χήρα και επίτροπο της διαθήκης του Ιωάννη Γκίτζη, Costanza, η δυνατότητα να αγοράσει πίσω το μερίδιο του συζύγου της.⁴⁹ Η Costanza όμως δεν προέβη στην αγορά, με αποτέλεσμα οι κόρες του Ιωάννη Γκίτζη να κινδυνεύσουν να απωλέσουν τα δικαιώματά τους. Έτσι, μετά από σχετικό αίτημα των ενδιαφερομένων, στις 29 Νοεμβρίου 1346 το δικαστήριο του δούκα της Κρήτης αποφάσισε να μη ληφθεί σε βάρος τους η συμπλήρωση των δέκα χρόνων, ώστε, εφόσον το επιθυμούσαν, να αγοράσουν το μερίδιο του πατέρα τους μέσα στην προκαθορισμένη από το νόμο προθεσμία. Οι κόρες του Ιωάννη Γκίτζη αγόρασαν τελικά το μερίδιο του πατέρα τους, γιατί το 1360 εμφανίζονται να κατέχουν από κοινού με το Θωμά το μισό της Αμοργού, ποσοστό που αντιστοιχεί στα 2/6 που είχαν κληρονομήσει από το Μάρκο Γκίτζη και το 1/6 που είχαν λάβει από το Φίλιππο.⁵⁰

47. Βλ. παράρτημα, έγγραφο αρ. 13.

48. Ο θάνατός του τοποθετείται πριν από την 1η Μαρτίου 1351 (βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 213, σημ. 38). Σε δικαστική απόφαση του 1370 αναφέρεται λανθασμένα ότι ένας από τους κληρονόμους του Φιλίππου ήταν ο Μάρκος Γκίτζη. Όπως είδαμε, ο θάνατός του είχε προηγηθεί (βλ. Santschi, *Régestes*, S 198).

49. Για τις σχετικές διατάξεις της βενετικής νομοθεσίας βλ. *Novissimum Statutorum ac Venetarum legum volumen, duabus in partibus divisum*, Aloysio Mocenigo, Venetiarum Principi dicatum, Ex Typografia Ducali Pinelliana, Βενετία 1729, σσ. 108-109.

50. Βλ. παρακάτω σσ. 70-71.

Λίγους μήνες αργότερα, ο δούκας της Κρήτης διέταξε τους απογόνους του Μάρκου Γκίτζη να μοιράσουν τους βιλλάνους τους του νησιού της Αμοργού.⁵¹ Η μαρτυρία αυτή αποκαλύπτει, νομίζω, το πραγματικό αντικείμενο της ενδο-οικογενειακής διένεξης, που εκδηλώθηκε στο διάστημα που το νησί βρισκόταν ακόμα στα χέρια των Σανούδων. Είναι γνωστό ότι το 1361 ένας άγνωστος αριθμός βιλλάνων από το νησί της Αμοργού ήταν εγκατεστημένοι στα φέουδα των Γκίτζη στην Κρήτη.⁵² Πιθανότατα, οι βιλλάνοι αυτοί μεταφέρθηκαν στο νησί πριν εκδιωχθούν οι Γκίτζη από την Αμοργό. Δεν αποκλείεται, ωστόσο, να ακολούθησαν τους Γκίτζη στην Κρήτη το 1309. Πάντως, η παρουσία τους στο νησί μαρτυρείται από το 1319 και εξής.⁵³ Αν αναλογιστούμε πόσο επιτακτική ήταν η ανάγκη για την εξασφάλιση εργατικών χεριών στην Κρήτη κατά το 14ο αιώνα, γίνεται αμέσως αντιληπτός ο λόγος για τον οποίο οι δύο κόρες του Ιωάννη Γκίτζη διεκδίκησαν το μερίδιο του πατέρα τους.

Ο πόλεμος μεταξύ της Βενετίας και της Γένοβας (1350-1355) για τον έλεγχο του εμπορίου στη Μαύρη Θάλασσα επηρέασε καθοριστικά τις εξελίξεις γύρω από την υπόθεση της Αμοργού.⁵⁴ Στις πρώτες αψιμαχίες που εκδηλώθηκαν το φθινόπωρο του 1350 στη θαλάσσια περιοχή του Αιγαίου ο δούκας της Νάξου, Ιωάννης Σανούδος, συμμετείχε ενεργά, αποστέλλοντας τα πλοία και τους ανθρώπους του για την ενίσχυση του βενετικού στόλου, με επικεφαλής το ναύαρχο Marco Ruzzini.⁵⁵ Σε αντίποινα για την υποστήριξη που πρόσφερε ο Σανούδος στη Γαληνοτάτη, οι Γενουάτες επιτέθηκαν εναντίον του δουκάτου του Αιγαίου Πελάγους με πρωτοφανή αγριότητα: αφού κατέλαβαν ορισμένα από τα κάστρα του δουκάτου και συνέλαβαν το δούκα με την οικογένειά του, ολο-

51. Βλ. παράρτημα, έγγραφο αρ. 14. Ενδέχεται ο Μάρκος Γκίτζη να είχε τουλάχιστον άλλον ένα γιο εκτός από το Θωμά και τον Ιωάννη, αν κρίνουμε από τον πληθυντικό αριθμό *filiiis*, στο κείμενο της απόφασης που αναφέρεται στους απογόνους του.

52. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 251, αρ. 76.

53. Το 1319 ο Ιωάννης Fuscarenus διεκδίκησε στο όνομα του Άγγελου Σανούδου το βιλλάνο Κώστα Βιζάκη (Visachi). Στη δίκη που ακολούθησε ο εναγόμενος υποστήριξε ότι καταγόταν από την Αμοργό, όπως ακριβώς ο πατέρας και ο παππούς του, και ότι ανήκε στους κληρονόμους του Ιωάννη Γκίτζη. Σε υπεράσπιση του Βιζάκη παρουσιάστηκε ο δικηγόρος του Μάρκου Γκίτζη, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι ο βιλλάνος ανήκε στο μερίδιό του. Προς επίρρωση των ισχυρισμών του παρουσίασε επτά μάρτυρες, οι έξι από τους οποίους κατάγονταν από την Αμοργό (βλ. παράρτημα, έγγραφα αρ. 1-2 και 5-6).

54. Για το βενετογενουατικό πόλεμο του 1350-1355, βλ. D. M. Nicol, *Byzantium and Venice. A study in diplomatic and cultural relations*, Κέμπριτζ 1988, σσ. 271-279.

55. Ο Ιωάννης Α΄ Σανούδος διαδέχτηκε τον αδελφό του Νικόλαο γύρω στα 1341 και κυβέρνησε το δουκάτο του Αιγαίου Πελάγους έως το 1362. Για τις επιχειρήσεις που διεξήγαγε ο βενετός ναύαρχος Marco Ruzzini εναντίον των Γενουατών βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 68, σημ. 1, όπου η σχετική βιβλιογραφία.

κλήρωσαν το καταστροφικό τους έργο, λεηλατώντας και καίγοντας το νησί της Νάξου.⁵⁶ Ο πάπας Κλήμης, μόλις πληροφορήθηκε το γεγονός, συγκλονισμένος απηύθυνε έκκληση προς τη Γένοβα, ζητώντας την απελευθέρωση του άτυχου δούκα και της οικογένειάς του, και την επιστροφή της περιουσίας του που είχε διαρπαγεί.⁵⁷

Η είδηση της σύλληψης του Ιωάννη Σανούδου και της απώλειας των κτήσεών του δεν άφησε αδιάφορους τους Γκίτζη. Επί σαράντα δύο χρόνια, η οικογένεια Γκίτζη είχε εναποθέσει τις ελπίδες της για την επαναπόκτηση του νησιού στα χέρια της βενετικής διπλωματίας, χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα. Ήταν, λοιπόν, φυσικό να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία που είχε παρουσιαστεί για να πάρουν πίσω την πατρώα κτήση τους. Έτσι, όπως μαθαίνουμε από μια απόφαση του Συμβουλίου των Κλητών της Κρήτης της 13ης Απριλίου 1351, ο Μαρίνος Γκίτζη ανακοίνωσε στις αρχές του νησιού ότι σχεδίαζε την ανακατάληψη της Αμοργού έχοντας ήδη εξασφάλισει την υποστήριξη των κατοίκων της (...illi qui tenent insulam de Amorgo sunt in dispositione, tamquam sui fideles et subditi, restituendi ei et suis consortibus tamquam veris dominis ipsam insulam et, propterea, dictus Marinus intendit ire seu mittere ad obtinendam insulam supradictam...). Εκτιμώντας τους κινδύνους που συνεπαγόταν η εμπλοκή του νησιού στην υπόθεση αυτή λόγω του συνεχιζόμενου πολέμου με τη Γένοβα, το Συμβούλιο των Εντολοδόχων αποφάσισε να τηρήσει ουδέτερη στάση, ωστόσο, απαγόρευσε ρητά στο Μαρίνο να χρησιμοποιήσει την Κρήτη ως βάση για την οργάνωση της επιχείρησής.⁵⁸ Κάτω από αυτές τις συνθήκες η υλοποίηση του σχεδίου των Γκίτζη για την ανακατάληψη της Αμοργού ήταν, μάλλον, αδύνατη. Πράγματι, όπως συνάγεται από απόφαση της βενετικής συγκλήτου, τον επόμενο χρόνο εκκρεμούσε ακόμα η διεκδικητική αγωγή για την κυριότητα της Αμοργού που είχαν ασκήσει οι Γκίτζη εναντίον των προκατόχων του Ιωάννη. Άρα το νησί εξακολουθούσε τυπικά, τουλάχιστον, να παραμένει στην κατοχή των Σανούδων.⁵⁹

Μετά την απελευθέρωσή του ο δούκας της Νάξου, αδυνατώντας να επιστρέψει στις κατεχόμενες από τους Γενοάτες κτήσεις του, έσπευσε να ζητήσει άσυλο στην Κρήτη. Το Μάρτιο του 1352 η βενετική Σύγκλητος ανέστειλε

56. Εκτός από τη Νάξο, οι Γενοάτες λεηλάτησαν την Κέα και κατέλαβαν τη Μήλο και άλλα νησιά (βλ. Ο. Μίλλερ, *Η Φραγκοκρατία εν Ελλάδι*, μτφρ. Σπ. Λάμπρος, τ. 2, Αθήνα 1909-1910, σ. 359).

57. Για την επιστολή του πάπα Κλήμη βλ. K. M. Setton, *The papacy and the Levant*, τ. 1, Φιλαδέλφεια 1976, σσ. 221-222.

58. F. Thiriet, *Délibérations des Assemblées Vénitienes concernant la Romanie*, τ. 1, Παρίσι-Χάγη 1966, αρ. 587 (περίληψη) και Παράρτημα (έκδ. εγγράφου).

59. Σε αυτό το συμπέρασμα καταλήγει ο Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 68, αγνοώντας την προσπάθεια των Γκίτζη για την ανακατάληψη της Αμοργού.

τα απαγορευτικά μέτρα σε βάρος του, προκειμένου ο ίδιος και δεκατέσσερα μέλη της οικογένειάς του να μεταβούν στο νησί, όπου θα μπορούσαν να παραμείνουν μέχρι το τέλος του πολέμου.⁶⁰ Το καλοκαίρι του 1355 ο πόλεμος μεταξύ των δύο ιταλικών πόλεων έληξε με την υπογραφή συνθήκης ειρήνης. Αξίζει να σημειωθεί, ότι ένας από τους κύριους όρους που έθεσε η Βενετία κατά τις διαπραγματεύσεις με τη Γένοβα ήταν να συμπεριληφθεί στη συνθήκη το δουκάτο του Αιγαίου Πελάγους.⁶¹

Με τον τερματισμό του πολέμου έληξε και η περίοδος χάριτος που είχε δώσει η Βενετία στον Ιωάννη Σανούδο. Στο μεταξύ, όμως, ο δούκας της Νάξου πρέπει να είχε ήδη έρθει σε επαφή με τους Γκίζη και να είχε αρχίσει συνομιλίες μαζί τους, με σκοπό τη διευθέτηση της υπόθεσης της Αμοργού. Γι' αυτό, άλλωστε, δεν τέθηκε θέμα επαναφοράς του αποκλεισμού και των άλλων κυρώσεων από μέρους της Γαληνοτάτης. Η αύξηση, σε σύγκριση με τις προηγούμενες δεκαετίες, της ναυτιλιακής κίνησης από το λιμάνι του Χάνδακα προς τα νησιά του δουκάτου της Νάξου που παρατηρείται κατά την περίοδο 1355-1357 φανερώνει ότι είχαν πλέον αποκατασταθεί οι σχέσεις του δούκα με τη Βενετία.⁶² Ενδεικτικά αναφέρουμε, ότι κατά την τριετία 1326-1329 καταγράφονται μόνον επτά αναχωρήσεις πλοίων προς τα νησιά του δουκάτου, ενώ στο διάστημα 1355-1357 οι αναχωρήσεις ανέρχονται στις 22. Μάλιστα, τον Ιούλιο του 1356 χορηγήθηκε άδεια στον ίδιο τον Ιωάννη Σανούδο για να εξαγάγει από την Κρήτη 200 milliarια σιδήρου.⁶³

Από μια πράξη του 1356 καταχωρισμένη στα κατάστιχα της δουκικής γραμματείας της Κρήτης, συμπεραίνουμε ότι τα δύο μέρη κατέληξαν στη σύναψη μιας συμφωνίας πριν το Μάιο του ιδίου έτους.⁶⁴ Λίγο αργότερα ο δούκας του Αιγαίου Πελάγους, όπως γνωστοποίησε στις βενετικές αρχές με επιστολή του, έδωσε εντολή στο Νικόλαο de Clementino να καταβάλει στους Γκίζη 100 χρυσά δουκάτα, θέτοντας ως εγγύηση το μέλι *de Sancta Herini fiendum* (sic)

60. Βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 229-30, αρ. 60. Περίληψη της ίδιας απόφασης έχει δημοσιευθεί από το F. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, τ. 1, Παρίσι-Χάγη 1958, αρ. 255.

61. Thiriet, *Délibérations des Assemblées*, τ. 1, αρ. 614 (29 Νοεμβρίου 1354).

62. Τα στοιχεία για τη ναυτιλιακή κίνηση από το Χάνδακα προς το δουκάτο της Νάξου προέρχονται από τα *Atti Antichi*: A.S.V., ADC, b. 10, 10 bis. Για τις πηγές αυτές και τα προβλήματα τους βλ. Χ. Γάσπαρης, «Η ναυτιλιακή κίνηση από την Κρήτη προς την Πελοπόννησο κατά τον 14ο αιώνα», *Τα Ιστορικά* 5/9 (1988), 287-318. Οι πληροφορίες που διαθέτουμε για το πρώτο μισό του 14ου αιώνα είναι αποσπασματικές, ωστόσο, επιτρέπουν την εξαγωγή, έστω και ατελών, συμπερασμάτων.

63. A.S.V., ADC, b. 10 bis, φ. 64v.

64. Δυστυχώς το έγγραφο σώζεται σε πολύ κακή κατάσταση, με αποτέλεσμα να υπάρχουν δυσκολίες στην ανάγνωση και κατανόηση του κειμένου (βλ. παράρτημα, έγγραφο αρ. 15).

anno presenti.⁶⁵ Το περιεχόμενο της συμφωνίας του Ιωάννη Σανούδου με την οικογένεια Γκίτση δεν προσδιορίζεται στην πράξη του 1356 ούτε διευκρινίζεται ο σκοπός για τον οποίο προοριζόταν το ποσό των 100 χρυσών δουκάτων. Προφανώς, όμως, ο δούκας της Νάξου δέχθηκε να παραχωρήσει την Αμοργό στους Γκίτση και κατέβαλε το ποσό αυτό είτε ως εγγύηση για την τήρηση της υπόσχεσής του είτε ως αποζημίωση. Η απόδοση του νησιού και η παροχή αποζημίωσης ήταν πάγιο αίτημα των Γκίτση από την αρχή της διαμάχης. Επιπλέον, με βάση την απόφαση του Μεγάλου Συμβουλίου του 1310, ο δούκας έπρεπε πρώτα να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των Γκίτση και ύστερα να αποδείξει τις αξιώσεις του για την κυριότητα της Αμοργού ενώπιον της βενετικής δικαιοσύνης.

Κατά την περίοδο Ιουνίου 1356 - Ιουνίου 1357 καταχωρίστηκαν στα βιβλία της δουκικής γραμματείας της Κρήτης πέντε εγγυητικές πράξεις για τον απόπλοο πλοίων με προορισμό την Αμοργό. Στις τέσσερις από αυτές, ως εγγυητές φέρονται μέλη της οικογένειας Γκίτση (μία φορά ο Μαρίνος και ο Θωμάς, και δύο φορές ο Ιωάννης, ο επονομαζόμενος Zanachi).⁶⁶ Επίσης, από την ίδια πηγή πληροφορούμαστε ότι στις 4 Ιουνίου 1357 ο δούκας της Κρήτης έδωσε άδεια στον ευγενή Μαρίνο Γκίτση να εξαγάγει από το λιμάνι του Χάνδακα προς την Αμοργό 150 μουζούρια σιτάρι *de illo communis quod est in magazenis*, τα οποία προορίζονταν για τη διατροφή των κατοίκων του νησιού.⁶⁷ Οι παραπάνω μαρτυρίες οδηγούν στο ασφαλές συμπέρασμα ότι το νησί της Αμοργού περιήλθε στην κατοχή των Γκίτση σχεδόν αμέσως μετά τη σύναψη της συμφωνίας με το δούκα της Νάξου.

Είναι γνωστό, ότι οι διαπραγματεύσεις με τους απεσταλμένους του δούκα συνεχίστηκαν στη Βενετία μέχρι την άνοιξη του 1358.⁶⁸ Σ' αυτές, πιθανότατα,

65. Το όνομα του Νικολάου de Clementino μνημονεύεται και σε δύο άδειες εξαγωγής προϊόντων από την Κρήτη, πάντοτε σε συνάρτηση με το δούκα του Αιγαίου Πελάγους: Στις 18 Ιανουαρίου 1360, οι αρχές της Κρήτης χορήγησαν άδεια στο Νικολάο de Clementino να εξαγάγει από το λιμάνι του Χάνδακα 30 σανίδες *de caralla* και 20 ξύλινες δοκούς, για λογαριασμό του Ιωάννη Σανούδου (A.S.V., ADC, b. 10 bis, 7/2, φ. 85v). Τέσσερις μήνες αργότερα, στις 10 Απριλίου, εμφανίζεται ως εγγυητής του πληρεξουσίου του δούκα, στον οποίο δόθηκε άδεια να εξαγάγει 20 ξύλινες δοκούς και πενήντα σανίδες από πεύκο: A.S.V., ADC, b. 10 bis, 7/2, φ. 97r (βλ. Κ. Δ. Μέρτζιος, «Η ναυτιλιακή κίνηση του Χάνδακος κατά τα έτη 1359-60», *Πεπραγμένα του Β' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, τ. 3, Αθήνα 1968, σ. 173-175, όπου δημοσιεύεται το έγγραφο σε ελληνική μετάφραση). Όπως μαθαίνουμε από την παραπάνω πράξη ο de Clementino ήταν κάτοικος Χάνδακα.

66. A.S.V., ADC, b. 10 bis, φφ. 54r (1356, Ιουνίου 2), 81r (1356, Οκτωβρίου 1), 82v (1356, Οκτωβρίου 8), 119r (1357, Ιουνίου 2), 120r (1357, Ιουνίου 7). Στην πράξη της 8ης Οκτωβρίου 1356 δε σώζεται το όνομα του εγγυητή.

67. Βλ. παράρτημα, έγγραφο αρ. 16.

68. Η διαμάχη Σανούδων-Γκίτση απασχόλησε τη βενετική Σύγκλητο από τα τέλη Φεβρουαρίου έως τον Απρίλιο του 1358 (βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 238-240).

anno presenti.⁶⁵ Το περιεχόμενο της συμφωνίας του Ιωάννη Σανούδου με την οικογένεια Γκίτση δεν προσδιορίζεται στην πράξη του 1356 ούτε διευκρινίζεται ο σκοπός για τον οποίο προοριζόταν το ποσό των 100 χρυσών δουκάτων. Προφανώς, όμως, ο δούκας της Νάξου δέχθηκε να παραχωρήσει την Αμοργό στους Γκίτση και κατέβαλε το ποσό αυτό είτε ως εγγύηση για την τήρηση της υπόσχεσής του είτε ως αποζημίωση. Η απόδοση του νησιού και η παροχή αποζημίωσης ήταν πάγιο αίτημα των Γκίτση από την αρχή της διαμάχης. Επιπλέον, με βάση την απόφαση του Μεγάλου Συμβουλίου του 1310, ο δούκας έπρεπε πρώτα να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των Γκίτση και ύστερα να αποδείξει τις αξιώσεις του για την κυριότητα της Αμοργού ενώπιον της βενετικής δικαιοσύνης.

Κατά την περίοδο Ιουνίου 1356 - Ιουνίου 1357 καταχωρίστηκαν στα βιβλία της δουκικής γραμματείας της Κρήτης πέντε εγγυητικές πράξεις για τον απόπλοο πλοίων με προορισμό την Αμοργό. Στις τέσσερις από αυτές, ως εγγυητές φέρονται μέλη της οικογένειας Γκίτση (μία φορά ο Μαρίνος και ο Θωμάς, και δύο φορές ο Ιωάννης, ο επονομαζόμενος Zanachi).⁶⁶ Επίσης, από την ίδια πηγή πληροφορούμαστε ότι στις 4 Ιουνίου 1357 ο δούκας της Κρήτης έδωσε άδεια στον ευγενή Μαρίνο Γκίτση να εξαγάγει από το λιμάνι του Χάνδακα προς την Αμοργό 150 μουζούρια σιτάρι *de illo communis quod est in magazenis*, τα οποία προορίζονταν για τη διατροφή των κατοίκων του νησιού.⁶⁷ Οι παραπάνω μαρτυρίες οδηγούν στο ασφαλές συμπέρασμα ότι το νησί της Αμοργού περιήλθε στην κατοχή των Γκίτση σχεδόν αμέσως μετά τη σύναψη της συμφωνίας με το δούκα της Νάξου.

Είναι γνωστό, ότι οι διαπραγματεύσεις με τους απεσταλμένους του δούκα συνεχίστηκαν στη Βενετία μέχρι την άνοιξη του 1358.⁶⁸ Σ' αυτές, πιθανότατα,

65. Το όνομα του Νικολάου de Clementino μνημονεύεται και σε δύο άδειες εξαγωγής προϊόντων από την Κρήτη, πάντοτε σε συνάρτηση με το δούκα του Αιγαίου Πελάγους: Στις 18 Ιανουαρίου 1360, οι αρχές της Κρήτης χορήγησαν άδεια στο Νικολάο de Clementino να εξαγάγει από το λιμάνι του Χάνδακα 30 σανίδες *de caralla* και 20 ξύλινες δοκούς, για λογαριασμό του Ιωάννη Σανούδου (A.S.V., ADC, b. 10 bis, 7/2, φ. 85v). Τέσσερις μήνες αργότερα, στις 10 Απριλίου, εμφανίζεται ως εγγυητής του πληρεξουσίου του δούκα, στον οποίο δόθηκε άδεια να εξαγάγει 20 ξύλινες δοκούς και πενήντα σανίδες από πεύκο: A.S.V., ADC, b. 10 bis, 7/2, φ. 97r (βλ. Κ. Δ. Μέττζιος, «Η ναυτιλιακή κίνηση του Χάνδακος κατά τα έτη 1359-60», *Πεπραγμένα του Β' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, τ. 3, Αθήνα 1968, σ. 173-175, όπου δημοσιεύεται το έγγραφο σε ελληνική μετάφραση). Όπως μαθαίνουμε από την παραπάνω πράξη ο de Clementino ήταν κάτοικος Χάνδακα.

66. A.S.V., ADC, b. 10 bis, φφ. 54r (1356, Ιουνίου 2), 81r (1356, Οκτωβρίου 1), 82v (1356, Οκτωβρίου 8), 119r (1357, Ιουνίου 2), 120r (1357, Ιουνίου 7). Στην πράξη της 8ης Οκτωβρίου 1356 δε σώζεται το όνομα του εγγυητή.

67. Βλ. παράρτημα, έγγραφο αρ. 16.

68. Η διαμάχη Σανούδων-Γκίτση απασχόλησε τη βενετική Σύγκλητο από τα τέλη Φεβρουαρίου έως τον Απρίλιο του 1358 (βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 238-240).

συμμετείχε και ο Μαρίνος Γκίτζη, γιατί το Σεπτέμβριο του προηγούμενου έτους είχε υποσχεθεί στο γιο του ότι, μετά την επιστροφή του από τη Βενετία, θα μοίραζε τις σερβενταρίες του των χωριών Ατσουπάδες και Άγιος Βασίλειος στην Κρήτη.⁶⁹ Ως προς το περιεχόμενο των διαπραγματεύσεων η πληροφόρησή μας είναι ανεπαρκής. Γνωρίζουμε μόνον ότι τα προς συζήτηση θέματα ήταν ιδιαιτέρως περίπλοκα και ότι μια επιτροπή αποτελούμενη από παλαιούς διοικητικούς αξιωματούχους της Κρήτης είχε κληθεί από τη Σύγκλητο για να γνωμοδοτήσει πάνω σ' αυτά (...*et negotium suum commissum fuerit examinandum aliquibus qui fuerunt rectores Crete, qui dictum factum diligenter examinarunt et posuerunt opiniones suas in scriptis*...).⁷⁰ Ενδεχομένως, αντικείμενο των διαπραγματεύσεων ήταν η ρύθμιση των αποζημιώσεων που όφειλε να καταβάλει ο Ιωάννης Σανούδος στους Γκίτζη ή η επιστροφή των κατασχεμένων στο δούκα και τους υπηκόους του, όπως προβλεπόταν από τις αποφάσεις του Μεγάλου Συμβουλίου του 1312 και 1314, αντίστοιχα. Δεν αποκλείεται, τέλος, να εξετάστηκαν και οι αξιώσεις του δούκα της Νάξου για την κυριότητα της Αμοργού. Όποια, πάντως, και αν ήταν τα ζητήματα που απασχόλησαν τη βενετική σύγκλητο, πρέπει να ρυθμίστηκαν κατά τη συνεδρίαση που είχε οριστεί για την 19η Απριλίου 1358, καθώς η δικαστική διαμάχη Σανούδων-Γκίτζη δεν απασχόλησε ξανά τη Σύγκλητο.⁷¹

Ο Μαρίνος Γκίτζη, ο τελευταίος από τους άμεσους διεκδικητές της κυριότητας της Αμοργού, πέθανε με την ικανοποίηση ότι οι μακρόχρονες προσπάθειες του ίδιου και των αδελφών του είχαν, εν τέλει, στεφθεί με επιτυχία. Ο θάνατός του επήλθε ανάμεσα στο φθινόπωρο του 1357 και την άνοιξη του 1359.⁷² Όσο βρισκόταν στη ζωή ο Μαρίνος, με επίσημο έγγραφό του (*per instrumentum publicum*), είχε παραχωρήσει το μισό του μεριδίου του της Αμοργού, δηλαδή το 1/4 του νησιού, στο γιο του Ιωάννη. Το υπόλοιπο 1/4 του νησιού το κληροδότησε με τη διαθήκη του στην κόρη του Mathia, με την υποχρέωση να καταβάλει εκείνη το ποσό των 40 υπερπύρων, πράγμα το οποίο και έκανε.⁷³ Αξίζει να σημειωθεί ότι, κατά την περίοδο του θανάτου του Μαρίνου Γκίτζη, εκτός από το μισό της Αμοργού, η περιουσία του περιλάμβανε 4 και 1/2 σερ-

69. Η πληροφορία αυτή αναφέρεται σε απόφαση του δικαστηρίου του δούκα της Κρήτης της 20ής Απριλίου 1370 (Santschi, *Régestes*, S. 198).

70. Βλ. σημ. 32.

71. Το πόρισμα της συνεδρίασης της 19ης Απριλίου δεν έχει σωθεί (βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 70-71).

72. *Terminus ante quem* για το θάνατο του Μαρίνου Γκίτζη αποτελεί η 2α Μαΐου 1359, γιατί την ημέρα εκείνη μνημονεύεται, ως εγγυητής, σε εγγυητική πράξη ο *Canachius Gisi quondam Marini*, A.S.V., ADC, b. 10 bis, 7/1, φ. 3r.

73. Για τις πληροφορίες αυτές, βλ. Santschi, *Régestes*, S. 243 (περίληψη απόφασης του δούκα της Κρήτης της 7ης Δεκεμβρίου 1370).

βενταρίες στα κρητικά χωριά Ατσουπάδες και Σκλαβοχώρι και μία σερβενταρία στο χωριό Άγιος Βασίλειος. Τις σερβενταρίες αυτές, ο Ιωάννης και η Mathia τις μοιράστηκαν με τα άλλα τρία παιδιά του Μαρίνου, την Ελένη, τη Νικολέτα de Vigoncia και το Φίλιππο.⁷⁴

Μένει, τώρα, να δούμε με ποιο καθεστώς το νησί της Αμοργού περιήλθε στην οικογένεια Γκίτζη. Ο Loenertz υποστηρίζει ότι ο δούκας παραχώρησε την Αμοργό ως φέουδο στους Γκίτζη, με αντάλλαγμα την εκ μέρους τους παροχή όρκου υποτέλειας.⁷⁵ Όμως, η Ζαχαριάδου, μελετώντας τις συνθήκες που συνήψε η Κρήτη με τα εμιράτα του Μεντεσέ και του Αϊδινίου από το 1331 έως το 1414, καταλήγει σε διαφορετικό συμπέρασμα. Σύμφωνα με την τελευταία, όλες οι περιοχές που είχαν συμπεριληφθεί στις παραπάνω συνθήκες είτε ανήκαν στη Βενετία είτε διοικούνταν από Βενετούς ηγεμόνες, οι οποίοι βρισκόνταν κάτω από τον έλεγχο της Γαληνοτάτης. Οι δούκες της Νάξου, μολονότι ήταν Βενετοί υπήκοοι, είχαν αναγνωρίσει την επικυριαρχία της ηγεμονίας της Αχαΐας και αντιδρούσαν στα σχέδια της Γαληνοτάτης για την επέκταση της κυριαρχίας της στα εδάφη τους. Κατά συνέπεια, το δουκάτο του Αιγαίου Πελάγους δε συμπεριλήφθηκε στις συνθήκες που συνομολογήθηκαν με τους Τούρκους την περίοδο 1331-1353. Η Αμοργός, αντίθετα, μνημονεύεται στη συνθήκη με το εμιράτο του Μεντεσέ το Νοέμβριο του 1358, έξι μήνες μετά την οριστική διευθέτηση της διαμάχης, ως το νησί των *nobilium de ca Gisi*. Επομένως, κατά το χρόνο σύναψης της συνθήκης, ο δούκας της Νάξου θα πρέπει να είχε παραχωρήσει τα δικαιώματά του στο νησί και οι Γκίτζη θα πρέπει με τη σειρά τους να είχαν αναγνωρίσει την επικυριαρχία της Βενετίας.⁷⁶

Το, έως τώρα, άγνωστο έγγραφο της διαίρεσης του νησιού της Αμοργού, που εντοπίσαμε στα κατάστιχα της δουκικής Καγκελαρίας της Κρήτης, επιβεβαιώνει την υπόθεση αυτή.⁷⁷ Σύμφωνα με το παραπάνω έγγραφο, στις 27 Φεβρουαρίου 1360 οι συγκύριοι της Αμοργού μοίρασαν μεταξύ τους το νησί. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους, με εντολή του δούκα της Κρήτης και των συμβούλων του, η κατανομή του νησιού καταχωρίστηκε στα επίσημα βιβλία της δουκικής Γραμματείας. Η καταχώριση των κατανομών των εγγείων περιουσιών

74. Ο Φίλιππος πέθανε λίγο πριν από το Φεβρουάριο του 1364, χωρίς απογόνους. Για τα περιουσιακά στοιχεία του Μαρίνου Γκίτζη στην Κρήτη και τις διαφορές που προέκυψαν μεταξύ των κληρονόμων του βλ. Santschi, *Régestes*, M. 51 (8 Φεβρουαρίου 1368), S. 116 (17 Οκτωβρίου 1368), S. 198 (20 Μαΐου 1370). Την κατανομή του φεούδου του χωριού Άγιος Βασίλειος δημοσιεύει ο Χ. Γάσπαρης, *Γη και αγρότες στη Μεσαιωνική Κρήτη 13ος-14ος αι.*, Αθήνα 1997, σσ. 345-347. Για τον όρο σερβενταρία βλ. ο ίδιος, *Γη και αγρότες*, σ. 50.

75. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 71.

76. Βλ. Zachariadou, *Trade and Crusade*, σσ. 90-99.

77. Βλ. παράρτημα, έγγραφο αρ. 17.

στα κατάστιχα της δουκικής Γραμματείας αποτελούσε συνήθη πρακτική στη βενετοκρατούμενη Κρήτη.⁷⁸ Ήταν απαραίτητο στάδιο της όλης διαδικασίας που αφορούσε τη διανομή των φεούδων και γινόταν με σκοπό την επικύρωση της πράξης διανομής από τις επίσημες αρχές και την κατοχύρωση των επί μέρους περιουσιακών στοιχείων στους κληρονόμους. Η συμμετοχή του δούκα της Κρήτης και των συμβούλων του στη διαδικασία της διανομής των εγγείων περιουσιών συνιστούσε τεκμήριο νομιμότητας, συγχρόνως, όμως, αποτελούσε και έναν από τους τρόπους που χρησιμοποιούσε η Βενετική Πολιτεία για να ασκεί έλεγχο στους υποτελείς της. Συνεπώς, η καταχώριση της διαίρεσης της Αμόργου στα επίσημα βιβλία της δουκικής Καγκελλαρίας της Κρήτης φανερώνει το ενδιαφέρον της Βενετίας για την τύχη του νησιού, ενώ από μέρους των Γκίτζη αποτελεί στην ουσία πράξη αποδοχής της δικαιοδοσίας της στην κτήση τους.

Το έγγραφο της διαίρεσης της Αμοργού έχει συνταχθεί κατά το πρότυπο των εγγράφων κατανομής των φεούδων της Κρήτης και χωρίζεται σε έξι παραγράφους.⁷⁹ Στην πρώτη παράγραφο δηλώνεται περιληπτικά το περιεχόμενο του εγγράφου, η ημερομηνία της κατανομής του νησιού *more veneto* (27 Φεβρουαρίου 1359), με χρονική απόσταση πέντε μηνών από την κοινοποίηση της πράξης, και το αιτιολογικό της καταχώρισής της στο κατάστιχο (*de mandato dominationis*). Ακολουθεί το κείμενο της διαίρεσης του νησιού που καταλαμβάνει τρεις παραγράφους, στις οποίες περιγράφονται αναλυτικά τα σύνορα των ιδιοκτησιών και αναγράφονται τα ονόματα των δικαιούχων. Ιδιαίτερη παράγραφος αφιερώνεται στον επιμερισμό των νησιών ή νησίδων που βρίσκονται κοντά στην Αμοργό, χωρίς ωστόσο να αναφέρονται οι ονομασίες τους. Εξαιρέση αποτελεί η νησίδα Νικουριά (*Lichuria*), που βρίσκεται στη βόρεια πλευρά της Αμοργού και χωρίζεται από τις ακτές της με στενό αβαθή πορθμό (στενό Κακοπέρατο), η οποία, λόγω της θέσης, μνημονεύεται ονομαστικά σε προηγούμενη παράγραφο.⁸⁰ Τέλος, καθορίζονται τα στοιχεία εκείνα της περιουσίας που διατηρούνται κοινά μεταξύ των κληρονόμων: *omnes nidade et omnes vilani, qui non sunt divisi, et omnia animalia, tam magna quam parva, et etiam*

78. Βλ. Santschi, *Feudum*, σσ. 141-148 και Γάσπαρης, *Γη και αγρότες*, σσ. 49-51, 295-298.

79. Ο Γάσπαρης, *Γη και αγρότες*, σσ. 295-296, κατατάσσει τα έγγραφα κατανομής των κρητικών φεούδων σε τρεις γενικές κατηγορίες, ανάλογα με τα διαφορετικά στοιχεία στα οποία δίνουν προσοχή κάθε φορά οι ενδιαφερόμενοι. Με βάση την κατάταξη αυτή, το έγγραφο της διαίρεσης της Αμοργού ανήκει στην τρίτη κατηγορία, που περιλαμβάνει «κατανομές στις οποίες δίνεται περισσότερο βάρος στην περιγραφή των συνόρων της περιουσίας και λιγότερο στη σύνθεση του φεούδου».

80. Εκτός από τη γεινιάσή της με την Αμοργό, η νησίδα της Νικουριάς βρίσκεται περίπου στο όριο δύο ιδιοκτησιών, βλ. παρακάτω, σ. 70.

omnia alia, que reperirentur indivisa... Η λέξη *nidata* (*niadia* ή *nidiata*) σημαίνει τη φωλιά με τους νεοσσούς και κατ' επέκταση τα παιδιά μιας οικογένειας.⁸¹ Εδώ, μάλλον, χρησιμοποιείται αντί της λέξης *nidus* (μτφ.= οικία), για να δηλώσει τα ελεύθερα νοικοκυριά κατ' αντιδιαστολή προς τους βιλλάνους. Αυτή η διαφοροποίηση στον τρόπο καταγραφής των αγροτών, ανάλογα με το αν ήταν πρόσωπα θεσμικά ελεύθερα ή όχι (ελεύθεροι ή βιλλάνοι) απαντάται και στα έγγραφα της κατανομής των κρητικών φεούδων. Στα τελευταία, οι μεν βιλλάνοι καταγράφονται κατά φορολογικές μονάδες (άρρηνες άνω των 16 και κάτω των 60 ετών, μαζί με τους ανήλικους άρρηνες απογόνους τους), ενώ οι ελεύθεροι καταγράφονται κατά νοικοκυριά (*case*). Όσον αφορά τα υπόλοιπα περιουσιακά στοιχεία που παραμένουν αδιαίρετα, αλλά δεν προσδιορίζονται, αν κρίνουμε από το παράδειγμα της Κρήτης, πρέπει να ήταν τα νερά (ποτάμια, ρυάκια, πηγάδια κ.λπ.), οι δρόμοι, τα βοσκοτόπια, και ό,τιδήποτε άλλο ήταν απαραίτητο για την απρόσκοπτη λειτουργία των αγροτικών δραστηριοτήτων και για την καθημερινή ζωή, γενικότερα.⁸² Στο έγγραφο δεν περιέχεται αναλυτικός κατάλογος των βιλλάνων που αντιστοιχούσαν σε κάθε μερίδιο γιατί, όπως διευκρινίζεται, η κατανομή των βιλλάνων είχε προηγηθεί του χωρισμού της γης.⁸³

Για τον προσδιορισμό των συνόρων γίνεται εκτεταμένη χρήση τοπωνυμίων και άλλων τοπογραφικών ενδείξεων, όπως ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εδάφους (*Pirgin ad vineas, Cherospilea*), κατασκευές (*in puteum de Vrulea, porta antiqua*), εκκλησίες (*ad Sanctam Annam ad jardinum monasterii, in Stauron*), και άλλα (*castrum ad Messaream, catafigio papatis*). Τα στοιχεία αυτά μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε ότι οι ενδιαφερόμενοι είχαν βασιστεί σε πληροφορίες των Ελλήνων κατοίκων του νησιού. Πολλά από τα μνημονευόμενα τοπωνύμια μας είναι γνωστά από μεταγενέστερες πηγές, κυρίως από τον κτητορικό κώδικα (Βραβείον) της Μονής Χοζοβιώτισσας, που χρονολογείται στο 17ο αιώνα και περιέχει στοιχεία που ανέρχονται στο 15ο αιώνα, όμως η ταύτισή τους δεν είναι πάντοτε δυνατή.⁸⁴ Άλλα τοπωνύμια σώζονται έως σήμερα,

81. Βλ. G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Βενετία 1856, λ. *niada*. Για τη σημασία της λέξης *nidiata* σήμερα, βλ. A. Mandeson, *Τέλειο ιταλοελληνικό λεξικό*, Αθήνα χ.χ.

82. Βλ. Γάσπαρης, *Γη και αγρότες*, σσ. 297-296.

83. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Κρήτη, εκτός μεμονωμένων περιπτώσεων, πρώτα γινόταν ο χωρισμός της γης, ακολουθούσε η κατανομή των εισοδημάτων και, τέλος, η διανομή των βιλλάνων (βλ. Santschi, *Feudum*, σ. 144).

84. Πρόκειται για τον ανέκδοτο κώδικα αρ. 95 της Μονής Χοζοβιώτισσας, μικροταινία του οποίου είναι κατατεθειμένη στο Ιστορικό και Παλαιογραφικό Αρχείο του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης (= Μ.Ι.Ε.Τ.). Για τον κώδικα και τη χρονολόγησή του βλ. Ι. Κ. Βογιατζίδης, *Αμοργός, Ιστορικά Έρευναί περί της Νήσου*, Αθήνα 1918, σσ. 5-15, όπου αποσπασματική δημοσίευση.

ενώ πάρα πολλά έχουν πια λησμονηθεί. Παρά τις υπάρχουσες δυσκολίες, μπορούμε να σχηματίσουμε μια αρκετά καλή εικόνα του τρόπου διαίρεσης της Αμοργού και σε ορισμένες περιπτώσεις να προσδιορίσουμε με σχετική ακρίβεια τα όρια των ιδιοκτησιών.

Η Αμοργός διαιρέθηκε σε δύο τμήματα, στην *Pars ponentis*, που αντιστοιχεί στο νοτιοδυτικό μέρος του νησιού, και στην *Pars levantis*, που αντιστοιχεί στο βορειοανατολικό. Ο χωρισμός αυτός σχετίζεται άμεσα με τη γεωμορφολογική διαμόρφωση του νησιού, καθώς τα δύο τμήματα συνιστούν δύο ξεχωριστές γεωγραφικές ενότητες. Η βορειοανατολική ζώνη κυριαρχείται από μεγάλους ορεινούς όγκους, με ψηλότερες κορυφές τον Κρούκελλο (υψ. 821 μ.) στα βόρεια και τον Προφήτη Ηλία (υψ. 698 μ.) στο κέντρο του νησιού, που ορίζει προς νότον την περιοχή αυτή. Το τραχύ ορεινό τοπίο διακόπτεται μόνον από την κοιλάδα της Αιγιάλης ή Γιάλης, που σχηματίζεται στις δυτικές υπώρειες του Κρούκελλου. Στη νοτιοδυτική ζώνη, αντίθετα, το τοπίο εμφανίζεται ηπιότερο, καθώς μικρές ή μεγαλύτερες κοιλάδες, με σημαντικότερη αυτήν της Κολοφάνας στα δυτικά, παρεμβάλλονται ανάμεσα στα μικρά οροπέδια της ενδοχώρας και το βουνό Κόρακας (υψ. 528 μ.).⁸⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι η διμερής διαίρεση της Αμοργού αποδίδεται από το 15ο αιώνα μέχρι σήμερα με τα γεωγραφικά περιληπτικά ονόματα Κάτω Μεριά (*Catomerea*) και Απάνω Μεριά (*Apanomerea*).⁸⁶

Αν η ιδιότυπη γεωμορφολογία της Αμοργού, την οποία ασφαλώς γνώριζαν οι Γκίτζη, αποτέλεσε το βασικό κριτήριο της κατανομής, για τον προσδιορισμό των συνόρων των δύο περιοχών πρέπει να ελήφθησαν υπόψη και άλλοι παράγοντες. Η περιγραφή των συνόρων, που παρέχει το έγγραφο, είναι αρκετά διαφορετική: *Incipit de Larnachia, et vadit Curunum ad Marmarus et Xerutopervoli et Castellopetram de Colles, et exit lo Messovuni, et vadit ad Exochorio et Pirgin ad vineas, et firmat in castrum ad Messaream, et dividit castrum per mediam, et vadit ad Sanctam Annam ad jardinum monasterii usque mare*. Τα τοπωνύμια Μάρμαρος, Κουρουνού και Καστελλόπετρα εντοπίζονται στην ευρύτερη περιοχή του όρμου των Καταπόλων, που σχηματίζεται

85. Βλ. χάρτη αρ. 1.

86. Πρώτη μνεία των ονομάτων αυτών συναντούμε στην περιγραφή της Αμοργού του Φλωρεντινού περιηγητή C. Buondelmonti, *Librum Insularum Archipelagi*, έκδ. G. R. L. Sinner, Λιψία και Βερολίνο 1824, σ. 100, αρ. 42: *Ad occidentum montes non ita elevantur velut orientales, et ideo Catomerea dicitur quod latine pars inferior sonat, et ad orientem Apanomerea pars superior declaratur*. Για την ελληνική απόδοση της περιγραφής του Buondelmonti βλ. ο ίδιος, *Description des îles de l'Archipel*, έκδ. και μτφρ. στα γαλλικά E. Legrand, Παρίσι 1897. Επίσης βλ. χάρτη αρ. 2. Για τα ονόματα αυτά σήμερα βλ. E. Kolodny, *Un Village Cycladien, Chora d'Amorgos*, Aix-en-Provence 1992, σσ. 18-22, όπου και παλαιότερη βιβλιογραφία.

στη μέση περίπου των βορειοδυτικών ακτών του νησιού. Ο όρμος των Καταπόλων είναι το μοναδικό φυσικό λιμάνι της Αμοργού· εκτεθειμένος μόνο στους δυτικούς ανέμους, αποτελεί εξαιρετο καταφύγιο.⁸⁷ Στο βάθος του όρμου, ανάμεσα σε χαμηλούς λόφους, διαμορφώνονται τρεις στενές πεδινές λωρίδες, από τις οποίες η μεσαία ονομάζεται Μάρμαρος.⁸⁸ Η θέση Κουρουνού βρίσκεται στο Μάρμαρο, σε μικρή απόσταση βόρεια-βορειοδυτικά του κεντρικού λόφου (Ραχίδι), δίπλα στην κοίτη ξεροποτάμου, ενώ η Καστελλόπετρα βρίσκεται σε απόσταση περίπου δύο χιλιομέτρων από τα Κατάπολα, στο δρόμο προς τη Χώρα.⁸⁹ Η ακριβής θέση του τοπωνυμίου *Larnachia* δεν είναι γνωστή. Στο «Βραβείον» της Μονής Χοζοβιώτισσας, αναφέρεται κτήμα του μοναστηριού ευρισκόμενο εις τὸ Καμάρι εις τὴν Λαρνακίαν.⁹⁰ Δεν πρέπει, όμως, να ταυτίζεται με το τοπωνύμιο του εγγράφου, γιατί το Καμάρι βρίσκεται σε πολύ μεγάλη απόσταση από τα Κατάπολα. Σύμφωνα με μια μελέτη των τοπωνυμίων της Νάξου, Λαρνάτσα ονομάζεται μικρό ποτάμι στην κοινότητα Δαμαριώνα (κεντρική Νάξος).⁹¹ Η μαρτυρία αυτή σε συνδυασμό με την πληροφορία ότι από την περιοχή του Μαρμάρου περνούσε παλαιότερα ποτάμι που κατέληγε στη μέση περίπου του κόλπου των Καταπόλων, μας οδηγεί, με μεγάλη επιφύλαξη, στην ταύτιση του τοπωνυμίου *Larnachia* με το σημερινό ξεροπόταμο. Την πιο πάνω υπόθεση ενισχύουν δύο ακόμα στοιχεία: α) η γειτνίαση της Κουρουνού με την κοίτη του ποταμού, β) η συνήθεια να χρησιμοποιούνται ποτάμια ή ρυάκια ως φυσικά όρια κατά τον προσδιορισμό των συνόρων εγγείων ιδιοκτησιών. Σε ό,τι αφορά το τοπωνύμιο *Xerutopervoli*, στο «Βραβείον» αναφέρεται περιγάρδι (= κήπος) εις τὸν Μάρμαρον, το οποίο τὸ ἔδωκεν ὁ Ξερός στο μοναστήρι της Χοζοβιώτισσας.⁹² Τα τοπωνύμια *Messouni* (σημ. Μισοβούνα) και Εξωχωριό εντοπίζον-

87. Α. Ε. Δημαράκης, «Πορτολάνος» Σκαφών Αναφυχής, Βουλιαγμένη 1994, σ. 503.

88. Βλ. Α. Μηλιαράκης, *Υπομνήματα περιγραφικά των Κυκλάδων Νήσων κατά μέγρος, Αμοργός*, Αθήνα 1884, σ. 9. Πρβλ. Τ. Αναστασίου, *Αμοργός, Ιστορική Μνήμη, Περιήγηση*, Ερμούπολη 1996, σσ. 64-69.

89. Το ποτάμι πήγαζε από τις Αδριάδενες λίμνες που σχηματίζονταν παλαιότερα σε βράχους πάνω από τα Κατάπολα. Για την προέλευση του τοπωνυμίου «Κουρουνάς» βλ. Βογιατζίδης, *Αμοργός*, σ. 94.—Ο Βογιατζίδης, *Αμοργός*, σ. 94, λανθασμένα ταυτίζει την «Καστελλόπετρα» με το βράχο του κάστρου στη συνοικία Βορεινά της Χώρας, όπου είχε κτιστεί το βενετικό φρούριο. Ο ίδιος, σσ. 90-91, θεωρεί ότι το τοπωνύμιο εις τοίς Κόλλες (= *de Colles*) παράγεται από το φυτό *Carlina Gummifera* που οι Αμοργινοί ονομάζουν Κόλλες. Οι πληροφορίες σχετικά με τα τοπωνύμια προέρχονται από κατοίκους των Καταπόλων και της Χώρας. Το τοπωνύμιο *Pirgin ad vineas* παραμένει αταύτιστο.

90. Βλ. Μ.Ι.Ε.Τ., Κώδικας αρ. 95 Μονής Χοζοβιώτισσας, σ. 117.

91. Α. Φ. Κατσουρός, «Τοπωνύμια της Νάξου», *Ναξιακόν Αρχείον* 6-10 (1947), σ. 303 [ανατύπωση *Απεραθίτικα* 2 (1989), σ. 303].

92. Δυστυχώς στην καταχώριση δε μνημονεύεται η χρονολογία της δωρεάς. Απ' ό,τι συμπεράναμε από πρόχειρη εξέταση του «Βραβείου», η οικογένεια των Ξερών πρέπει να

ται βόρεια και δυτικά, αντίστοιχα, του οικισμού της Χώρας. Η Χώρα, σημερινή πρωτεύουσα του νησιού, κείται έξι χιλιόμετρα ανατολικά του κόλπου των Καταπόλων, σε υψόμετρο 367 περίπου μέτρων από τη θάλασσα· είναι κτισμένη γύρω από βράχο, ύψους 65 μέτρων, επάνω στον οποίο υπάρχουν λείψανα μεσαιωνικού κάστρου. Πρόκειται για το μοναδικό οχυρωμένο μεσαιωνικό οικισμό της Αμοργού και ασφαλώς ταυτίζεται με το αναφερόμενο *Castrum ad Messaream*.⁹³ Πέρα από το ενδιαφέρον που παρουσιάζει ως τοπογραφική ένδειξη, η μνεία του κάστρου στο έγγραφο του 1360 είναι σημαντική γιατί, αποτελεί την πρωιμότερη γραπτή μαρτυρία για την ύπαρξη του οχυρωμένου οικισμού.⁹⁴ Ο ναύτοκος, τέλος, της Αγίας Άννας βρίσκεται στο μέσο περίπου της νοτιανατολικής ακτής του νησιού, σε μικρή απόσταση από τον ομώνυμο κολπίσκο και νότια του μοναστηριού της Παναγίας της Χοζοβιώτισσας.

Σύμφωνα, λοιπόν, με την παραπάνω περιγραφή, τα σύνορα των δύο περιοχών ξεκινούσαν από τον όρμο των Καταπόλων, κατευθύνονταν ανατολικά στην ενδοχώρα μέχρι τον οχυρωμένο οικισμό, τον οποίο διαιρούσαν στη μέση, για να καταλήξουν στον κολπίσκο της Αγίας Άννας, στη νότια πλευρά του νησιού.⁹⁵ Σε άλλο σημείο του εγγράφου αναφέρεται ότι, *quibus sinoris dividitur tota insula per mediatem*. Όμως, η ένταξη των τοπωνυμίων στο χώρο αποκαλύπτει ότι, στην πραγματικότητα η *Pars levantis* ήταν κατά τι μεγαλύτερη σε έκταση από την *Pars ponentis*. Γεγονός που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι, η οριοθέτηση των συνόρων έγινε σε βάρος της ισομερούς κατανομής των γαιών, με κριτήριο την πρόσβαση και των δύο περιοχών στο μεγαλύτερο λιμάνι και στο μοναδικό κάστρο του νησιού.

Η *Pars ponentis* περιήλθε *per sortem* στους απογόνους του Μάρκου Γκί-

---

διατηρούσε κτηματική περιουσία στο νησί της Αμοργού, μέρος της οποίας παραχώρησε στο μοναστήρι της Χοζοβιώτισσας (βλ. Μ.Ι.Ε.Τ., Κώδικας αρ. 95 Μονής Χοζοβιώτισσας, σσ. 5, 6 και 8).

93. Το τοπωνύμιο Μεσσαρέα ή Μεσαριά δε σώζεται σήμερα, όπως, όμως, προκύπτει από ανέκδοτη απογραφή της ακίνητης περιουσίας της Μονής της Χοζοβιώτισσας (= Μ.Ι.Ε.Τ., Κώδικας αρ. 99 Μονής Χοζοβιώτισσας, 19ος αι.) ήταν σε χρήση μέχρι τον προηγούμενο αιώνα.

94. Σύμφωνα με την άποψη των αρχαιολόγων και των παλαιότερων μελετητών της ιστορίας του νησιού, ο οικιστικός πυρήνας της Χώρας ανάγεται πιθανότατα στον 9ο αιώνα. Η οχύρωση, όμως, του οικισμού θεωρείται έργο των Γκίζη (βλ. Λίλας Μαραγκού, *Μονή Παναγίας της Χοζοβιώτισσας, Αμοργός*, Αθήνα 1991, σσ. 14, 28). Η παραπάνω θεωρία βασίζεται στους ισχυρισμούς του Hopf, *Ghisi*, § 337, ο οποίος αναφέρει, λανθασμένα, ότι ο Ιερεμίας Γκίζη πέθανε γύρω στα 1251 επάνω στον οχυρωμένο βράχο του της Αμοργού. Για την ανασκευή των ισχυρισμών του Hopf, βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 40-41. Για την περιγραφή του οικισμού βλ. Μηλιαράκης, *Υπομνήματα*, σσ. 24-25, πρβλ. Αναστασίου, *Αμοργός*, σσ. 80-94.

95. Βλ. χάρτη αρ. 1.

ζη: στο γιο του Θωμά, στη Marchesina και την Anzoleta, τις δύο εγγονές του από το δεύτερό του γιο, τον Ιωάννη, και στους λοιπούς κληρονόμους του τελευταίου. Ο όρος *sors* (= κλήρος), που χρησιμοποιείται στο έγγραφο, καθιστά σαφές ότι οι απόγονοι του Μάρκου Γκίτζη παρέλαβαν το νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού μετά από κλήρωση και όχι επειδή αυτό τους αναλογούσε από την κληρονομιά τους.

Η *Pars levantis* χωρίστηκε, με συμφωνία των δικαιούχων, σε δύο μέρη. Στο μερίδιο της Mathia Γκίτζη αντιστοιχούσε το βόρειο άκρο του νησιού, με όρια την παραθαλάσσια τοποθεσία Τρυπητή (*incipit a mari de Tripiti*), στις νότιες υπώρειες του Κρούκελλου, και τη θέση Βρουλιάς (*ferit in puteum de Vrulea*), που βρίσκεται στη βόρεια ακτή του νησιού, απέναντι από τη νησίδα Νικουριά.⁹⁶ Στη Mathia περιήλθαν ακόμα όλες οι νησίδες ή βραχονησίδες που βρίσκονται γύρω από το βορειοανατολικό τμήμα της Αμοργού, εκτός από τη Νικουριά, την οποία διατήρησε ο αδελφός της Ιωάννης. Επιπλέον, ο Ιωάννης Γκίτζη έλαβε την περιοχή της Μεσσαρέας, δηλαδή το υπόλοιπο κομμάτι της *Pars levantis*, το οποίο περιλάμβανε 2/4 του κάστρου και το μοναστήρι, το επονομαζόμενο *Neamoni*, με τα εδάφη του.⁹⁷ Η Νέα Μονή ταυτίζεται με τη μονή της Παναγίας της Χοζοβιώτισσας, η οποία είναι κτισμένη σε εσοχή που σχηματίζεται στη νότια κρημνώδη πλαγιά του όρους Προφήτης Ηλίας, λίγα μόλις χιλιόμετρα ανατολικά της Χώρας.⁹⁸ Σύμφωνα πάντοτε με τις ενδείξεις που παρέχει το έγγραφο, οι γαίες της μονής εκτεινόταν κατά μήκος όλης σχεδόν της βορειοανατολικής πλευράς του νησιού, συμπεριλαμβανομένου και του τμήματος που ανήκε στη Mathia Γκίτζη. Βορειότερο όριο της κτηματικής παρουσίας της μονής ήταν ο ναΐσκος του Σταυρού, που βρίσκεται σε απόσταση δύομισυ περίπου ωρών από την κοιλάδα της Αιγιάλης. Νότια, το όριο ήταν το ίδιο το μοναστήρι με τον περίβολό του: *monasterium cum suo curtivo incipiendo a catafigio papatis Chabu, videlicet, ubi erat porta antiqua, et curia monasterii, prout est circumdatum cum giardino dicti monasterii*.⁹⁹ Μολονότι δε

96. Βλ. χάρτη αρ. 1. Δεν μπόρεσα να ταυτίσω τα τοπωνύμια *Chortoru* και *Cherospileu*.

97. Για την ετυμολογία του τοπωνυμίου Μεσσαρέα βλ. Α. Μηλιαράκης, «Μεσσαριά, Ιστορικά έρευνα περί του ονόματος τούτου ως γεωγραφικού», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 4 (1893), 425-474 και Γ. Ν. Χατζηδάκις, *Γλωσσολογικά Μελέται*, τ. 1, Αθήνα 1901, σσ. 115-179 (= *Αθηνά* 4 (1894), 1-64, 473).

98. Η ονομασία Νέα Μονή απαντά στο «Βραβείον» του μοναστηριού από το 1482 μέχρι τουλάχιστον το 1553. Στον ίδιο κώδικα η Χοζοβιώτισσα αναφέρεται και ως μονή «των Σκαλών», βλ. Βογιατζίδης, *Αμοργός*, σ. 33.

99. *Curtivus*: η τοποθεσία μιας *curtis* (= περίβολος εκκλησίας), *curia*: η αυλή ενός σπιτιού ή συνηθέστερα η κεντρική αυλή οικοδομικού συγκροτήματος (βλ. J. F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon minus*, έκδ. E. J. Brill, Λέιντεν 1976). Καμπί ονομάζεται σή-

στάθηκε δυνατή η ταύτιση της θέσης *catafigio rapatis Chabu*, η παραπάνω περιγραφή δεν πρέπει να απέχει πολύ από την εικόνα που σχηματίζει και σήμερα ο επισκέπτης της Χοζοβιώτισσας. Στον ελεύθερο χώρο μεταξύ του κτιριακού συγκροτήματος της μονής και του γκρεμού διαμορφώνονται, βαθμιδωτά, κηπάρια με αναληματικούς λιθόκτιστους τοίχους, ενώ μπροστά από την είσοδο στα βορειοανατολικά υπάρχει υποτυπώδης αυλή.¹⁰⁰ Ας σημειωθεί, ότι το σημερινό κτίριο της μονής προήλθε από αλλεπάλληλες επεμβάσεις. Τον αρχικό κτιριακό πυρήνα αποτελούσαν η εκκλησία και μερικά κελιά μέσα στις εσοχές των βράχων, στα βορειοανατολικά, πάνω από τη σημερινή θύρα που είναι προσθήκη του 15ου αι.¹⁰¹ Η σύσταση της μονής, σύμφωνα με την τοπική παράδοση, συνδέεται με την έλευση της εικόνας της Παναγίας από τα Χόζοβα της Παλαιστίνης, την εποχή της εικονομαχίας. Γραπτές, ωστόσο, μαρτυρίες του 16ου και 17ου αιώνα αναφέρουν ότι το μοναστήρι ιδρύθηκε επίσημα και ανακαινίσθηκε επί Αλεξίου Α' Κομνηνού το 1088. Για την τύχη της μονής από τα μέσα περίπου του 15ου αιώνα και εξής η πληροφόρησή μας είναι επαρκής.¹⁰² Αντίθετα, υπάρχει κενό στις γνώσεις μας για τους τρεις προηγούμενους αιώνες. Το κενό αυτό έρχεται τώρα να καλύψει, έστω και μερικώς, η πολύτιμη μαρτυρία του εγγράφου του 1360.

Πέντε μήνες μετά την καταχώρισή της στα βιβλία της δουκικής Γραμματείας της Κρήτης, η διαίρεση της Αμοργού δεν είχε εφαρμοστεί στην πράξη, με αποτέλεσμα να υφίσταται ακόμα το καθεστώς της συγκυριότητας μεταξύ των απογόνων του Μάρκου και του Μαρίνου Γκίζη. Έτσι, στις 21 Οκτωβρίου του 1360 το δικαστήριο του δούκα της Κρήτης, μετά από αίτηση της Mathia, συζύγου του Γεωργίου de Abbate και κόρης του Μαρίνου Γκίζη, διέταξε τους συγκυρίους να προχωρήσουν στη διαίρεση του νησιού μέσα στους επόμενους έξι μήνες, απειλώντας με πρόστιμο 100 υπερπύρων όσους τυχόν δε συμμορφώνονταν.¹⁰³

μερα παραθαλάσσια περιοχή νότια της μονής, σε μικρή σχετικά απόσταση από τον κολπίσκο της Αγίας Άννας.

100. Κατά κανόνα οι μονές συγκροτούνται από την εσωτερική αυλή-περίβολο, με το Καθολικό, και τον εξωτερικό οικοδομικό δακτύλιο (κελιά, βοηθητικοί χώροι κ.τ.λ.), που είναι διώροφος. Από το παραπόρτι —όπου υπάρχει— επικοινωνούν συνήθως με μικρό κηπάριο. Στη Χοζοβιώτισσα, λόγω της αρχιτεκτονικής της ιδιοτυπίας (αναπτύσσεται σε ορόφους χωρίς εσωτερική αυλή) που οφείλεται στην τοπογραφική διάπλαση, ο περίβολος προτάσσεται.

101. Για το κτίριο της μονής βλ. Μαραγκού, *ό.π.*, σσ. 37-45.

102. Για την ιστορία της μονής βλ. Μαραγκού, *ό.π.*, σσ. 20-36 (όπου και παλαιότερη βιβλιογραφία). Ιδιαίτερα για τις σχέσεις της με την Πάτμο βλ. Σ. Α. Μουζάκης, *Ο Μοναχισμός στο Ν.Α. Αιγαίο κατά το 16ο-18ο αιώνα*, Αθήνα 1997.

103. Βλ. παράρτημα, έγγραφο αρ. 18.

Μια από τις πρώτες ενέργειες του Ιωάννη Γκίτζη και του εξαδέλφου του Θωμά, μετά τη λύση της συγκυριότητας, ήταν να ζητήσουν την άδεια της Βενετίας για να επαναφέρουν τους βιλλάνους της Αμοργού που βρίσκονταν στην Κρήτη. Στις 7 Σεπτεμβρίου 1361 η βενετική Σύγκλητος ενέκρινε το αίτημά τους με την προϋπόθεση όμως ότι οι βιλλάνοι θα μεταφέρονταν στο νησί εκούσια, και όχι με τη βία. Και αυτό γιατί, όπως αναφέρεται στο σκεπτικό της απόφασης, αν αντιλαμβάνονταν οι βιλλάνοι ότι οι κύριοί τους δεν μπορούσαν να τους προστατεύσουν επαρκώς από τις συνεχιζόμενες τουρκικές επιδρομές θα προτιμούσαν να διαφύγουν στη Μ. Ασία παρά να επιστρέψουν στο νησί τους *et sic perderetur anime et corpora eorum*.¹⁰⁴ Βέβαια, είναι προφανές ότι οι βενετικές αρχές δεν ενδιαφέρονταν τόσο για τη σωτηρία της ψυχής των βιλλάνων όσο για τις συνέπειες που θα είχε η διαρροή εργατικού δυναμικού από το νησί της Κρήτης.¹⁰⁵ Ωστόσο, η κατάσταση στην Αμοργό εξαιτίας των συχνών επιδρομών των Τούρκων πρέπει να ήταν όντως δραματική. Τόσο συχνές ήταν οι επιδρομές, ώστε οι κάτοικοι του νησιού δεν μπορούσαν να σπείρουν. Έτσι, μετά από σχετικό αίτημα του Ιωάννη Γκίτζη, στις 8 Ιουλίου 1363 η Σύγκλητος του επέτρεψε να εισάγει κάθε χρόνο από την Κρήτη 50 μουζούρια σιτάρι, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες του πληθυσμού που λοιμοκτονούσε.¹⁰⁶

Επειδή, στην απόφαση του Ιουλίου του 1363 ο Ιωάννης Γκίτζη μνημονεύεται, μόνος, ως κύριος της Αμοργού, ο Loenertz υποθέτει ότι στο μεταξύ ο Θωμάς είχε πεθάνει χωρίς απογόνους και ότι το νησί είχε περιέλθει στον εξάδελφό του, κατά πλήρη κυριότητα. Ο Θωμάς Γκίτζη, πράγματι, πέθανε άτεκνος αλλά, όπως καταδεικνύουν τα στοιχεία που ακολουθούν, ο εξάδελφός του δεν απέκτησε ποτέ την πλήρη κυριότητα της Αμοργού. Όπως είναι γνωστό, τον Αύγουστο του 1363 οι Βενετοί άποικοι της Κρήτης, δυσαρεστημένοι από τις φορολογικές πιέσεις της μητρόπολης, ενώθηκαν με τους αδελφούς Καλλέργη και κατέλυσαν τη βενετική κυριαρχία στο νησί. Χάρη στην άμεση επέμβαση της Γαληνοτάτης η αποστασία κατέληξε σε αποτυχία και οι αρχηγοί των επαναστατών αποκεφαλίστηκαν.¹⁰⁷ Την ίδια τύχη είχε και ο Ιωάννης Γκίτζη, του οποίου η περιουσία στην Κρήτη δημεύτηκε, ενώ το νησί της Αμοργού πέρασε κάτω από τον άμεσο έλεγχο της Βενετίας.¹⁰⁸ Γύρω στα 1367, επωφελούμενος

104. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 251, αρ. 76.

105. Για το φαινόμενο αυτό και γενικότερα για το πρόβλημα της έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού στη βενετοκρατούμενη Κρήτη βλ. Γάσπαρης, *Γη και αγρότες*, σσ. 74-81.

106. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 252, αρ. 77.

107. Γενικά για την επανάσταση του Αγίου Τίτου βλ. Χρύσα Α. Μαλτέζου, «Η Κρήτη στη διάρκεια της περιόδου της Βενετοκρατίας (1211-1699)», *Κρήτη. Ιστορία και Πολιτισμός*, τ. 2, Κρήτη 1988, σσ. 125-126.

108. Για την τύχη των περιουσιακών στοιχείων του Ιωάννη στην Κρήτη και τις δυσκολίες που αντιμετώπισε η γυναίκα του, Frangulla, μετά το θάνατό του βλ. Santschi,

από τη γενικότερη αναταραχή, ο δούκας της Νάξου, Νικόλαος Σανούδος Spezzabanda, ανακατέλαβε την Αμοργό, αλλά λίγο αργότερα, ύστερα από παρέμβαση του δόγη Ανδρέα Contareno, αναγκάστηκε να την αποδώσει πάλι στη Βενετία.¹⁰⁹ Φαίνεται, όμως, ότι στο μεταξύ η Mathia Γκίζη και η χήρα και εκτελεστής της διαθήκης του Θωμά Γκίζη, Felice, είχαν προσφύγει στη βενετική δικαιοσύνη, ζητώντας την επιστροφή της κατασχεμένης περιουσίας τους. Με επιστολή του τη 13η Σεπτεμβρίου 1369, ο δόγης έδωσε οδηγίες στο δούκα της Κρήτης για τα μέτρα που όφειλε να λάβει σε περίπτωση που ο Νικόλαος Σανούδος επέστρεφε το νησί: *In casu vero quo duxa predictus restituat vobis insulam predictam ut dictum est, volumus et mandamus vobis ex nunc cum dictis consiliis quod primo et ante omnia ponatis in Comune nostrum illud de ipsa insula quod spectat nostro Comuni, propter rebellionem Crete, quod dicitur esse quartum. Et super reliquis tribus partibus ipsius insule, audiat illos de Cha Gisi, Comune nostrum et quaslibet alias personas pretendentes habere ius in eis cum plena libertate examinandi, inquirendi, terminandi et faciendi illud quod vobis iustus et melius apparebit, ita quod quilibet recipiat quod sibi spectat de iure, et rescribatis nobis quicquid feceritis super hoc.*¹¹⁰ Στις 7 Δεκεμβρίου 1370 το δικαστήριο του δούκα της Κρήτης, αφού εξέτασε τα στοιχεία που είχαν προσκομίσει οι ενάγουσες, αποφάσισε ότι το ένα τέταρτο του νησιού της Αμοργού, που ανήκε στον Ιωάννη Γκίζη, θα παρέμενε στη Βενετία, ενώ τα υπόλοιπα τρία τέταρτα θα αποδίδονταν στις ενάγουσες. Από αυτά, η Mathia θα ελάμβανε το ένα τέταρτο, το οποίο αναλογούσε στο μερίδιο που είχε κληρονομήσει από τον πατέρα της, και η Felice Γκίζη, μαζί με τους απογόνους του Μάρκου Γκίζη, τα δύο τέταρτα. Επίσης, θα διατηρούσαν όλα τα δικαιώματα και τις δικαιοδοσίες που είχαν και οι προκάτοχοί τους.¹¹¹

Régestes, S. 116, 198. — Την Αμοργό κατέλαβε για λογαριασμό της Βενετίας ο ναύαρχος Domenico Michiel τον καιρό της επανάστασης, βλ. Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 74.

109. Η Fiorenza, κόρη του δούκα της Νάξου Ιωάννη Σανούδου, παντρεύτηκε το 1363 σε δεύτερο γάμο το Νικόλαο Σανούδο Spezzabanda, ο οποίος κυβέρνησε το δουκάτο μέχρι την εηλικίωση του γιου της Νικολάου dalle Carceri. Σύμφωνα με το Loenertz, *Les Ghisi*, σ. 74, ο Spezzabanda ανακατέλαβε το νησί επειδή θεωρούσε ότι ήταν φέουδο του δουκάτου του. Όπως είδαμε, όμως, ο Ιωάννης Σανούδος είχε παραιτηθεί των δικαιωμάτων του επί του νησιού. Γι' αυτό άλλωστε ο Giannantonio Muazzo αναφέρει ότι ο δούκας της Νάξου απέσπασε το νησί από τη Βενετία *furtivamente* (βλ. Loenertz, «De quelques îles», 16).

110. Το πλήρες κείμενο της επιστολής περιέχεται σε απόφαση του δικαστηρίου του δούκα της Κρήτης του επόμενου έτους, βλ. A.S.V., *ADC*, b. 26, φφ. 83v-85r, Δεκεμβρίου 7 (= επιτομή Santschi, *Régestes*, M 243).

111. ...*ita quod unaqueque partium predictarum habeat, teneat et possideat portiones suas secundum divisiones predictas, cum eo iure et iurisdictione quibus dicta in-*

Το ένα τέταρτο της Αμοργού παρέμεινε κάτω από τον έλεγχο της Γαληνοτάτης έως το 1446, γιατί τον Ιούλιο του ίδιου έτους ο Ιωάννης Quirini άρχισε διαπραγματεύσεις με τις βενετικές αρχές και τους κατόχους των τριών τετάρτων με σκοπό την αγορά του νησιού.¹¹² Οι πηγές που αναφέρονται στην αγοραπωλησία δεν καθορίζουν τα ονόματα των κατόχων των τριών τετάρτων του νησιού. Σύμφωνα με το Stefano Magno, όταν ο δούκας του Αιγαίου Πελάγους, Φραγκίσκος Α' Crispo, παραχώρησε το νησί της Άνδρου ως φέουδο στον Πέτρο Zenο το 1385, ένας από τους μάρτυρες που παραβρέθηκαν στην τελετή ήταν ο Giacomo Grimani, κύριος της Αστυπάλαιας και του μισού της Αμοργού.¹¹³ Βασισμένος στην παραπάνω πληροφορία, ο Loenertz θεωρεί ότι ο Quirini αγόρασε το μισό της Αμοργού από τους διαδόχους του Giacomo Grimani.¹¹⁴ Ποιος, όμως, ήταν ο Giacomo Grimani και με ποιον τρόπο είχε αποκτήσει το μισό της Αμοργού;

Για την προσωπικότητα και τη δράση του Giacomo Grimani η πληροφορήσή μας είναι σχετικά επαρκής. Απόγονος ευγενούς βενετικής οικογένειας, ο Giacomo Grimani εγκατέλειψε την πόλη των τεναγών για να εγκατασταθεί στην Κρήτη, όπου τον Ιούνιο του 1378 νοίκιασε από το Λατίνο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Ιάκωβο d'Itri, τις γαίες του πατριαρχείου στο νησί, για περίοδο 35 ετών. Λίγο αργότερα, ο Ιάκωβος d'Itri απώλεσε την έδρα του, επειδή τάχθηκε με το μέρος του αντιπάπα Κλήμη Ζ', και στη θέση του διορίστηκε ο Παύλος Παλαιολόγος Τάγαρις. Στη διάρκεια της παραμονής του στη Νάξο, ο Grimani προκειμένου να αποφύγει την καταβολή του μισθώματος των ετών 1383-1384, κατασκεύασε πλαστές εξοφλητικές αποδείξεις, παραχαράσσοντας τη σφραγίδα του πατριάρχη με τη βοήθεια ενός κληρικού, του Bartolomeo Sirigo. Η παράνομη δραστηριότητα του Grimani συνεχίστηκε και κατά την περίοδο 1385-1387, με τη συνενοχή αυτήν τη φορά του Λατίνου επισκόπου της Κέας. Όμως, η απάτη αποκαλύφθηκε σύντομα και το 1388 ο πλαστογράφος καταδικάστηκε σε φυλάκιση και ισόβια εξορία από την Κρήτη, και υποχρεώθηκε να καταβάλει τα οφειλόμενα μισθώματα.¹¹⁵

---

sula possidebatur per antecessores eorum. Et quelibet eorum habeat illud ius quod habere debet in rebus que remanserunt indivise, de quibus sit specialis mentio in divisionibus supradictis (A.S.V., ADC, b. 26, φ. 85v).

112. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ένα τέταρτο της Αμοργού που είχε στην κατοχή της η Βενετία απέφερε ετήσιο εισόδημα στο δημόσιο ταμείο της Κρήτης 42 υπέρπυρα και 2 γρόσια (βλ. Loenertz, «Les Querini», 397, αρ. 2. Πρβλ. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat*, τ. 3, αρ. 2724, όπου εσφαλμένη περίληψη της απόφασης της Συγκλήτου).

113. S. Magno, «Estratti degli Annali Veneti», εκδ. K. Hopf, *Chroniques*, σσ. 183-184.

114. Loenertz, *Les Ghisi*, σσ. 74-75.

115. Loenertz, «De quelques îles, 18-22.

Ως προς τον τρόπο με τον οποίο ο Grimani απέκτησε το μισό της Αμοργού, ο Loenertz, θεωρώντας ότι το νησί εξακολούθησε να αποτελεί φέουδο του δουκάτου του Αιγαίου Πελάγους, υποστηρίζει ότι ήταν βασσάλος του δούκα και ότι με αυτήν την ιδιότητα είχε παραστεί ως μάρτυρας στην πράξη της παραχώρησης της Άνδρου. Αφήνει, όμως, ανοικτό το ενδεχόμενο ο Grimani να μην είχε λάβει απευθείας από το δούκα της Νάξου το μισό του νησιού, αλλά από τρίτους, οι οποίοι είχαν αναγνωρίσει προηγουμένως την επικυριαρχία του τελευταίου.¹¹⁶ Είδαμε, ωστόσο, ότι οι δούκες της Νάξου είχαν απωλέσει τα κυριαρχικά τους δικαιώματα και ότι η κυριότητα των δύο τετάρτων της Αμοργού είχε περιέλθει από κοινού στη Felice Γκίτζη και τους απογόνους του Μάρκου Γκίτζη. Επομένως, ο δεσμός υποτέλειας που συνέδεε τον Grimani με το δούκα Φραγκίσκο Α' Crispo πρέπει να είχε δημιουργηθεί από την παραχώρηση της Αστυπάλαιας, αφού το νησί αυτό ανήκε πράγματι στα εδάφη του δουκάτου του Αιγαίου Πελάγους.¹¹⁷ Όσον αφορά το μισό της Αμοργού, η Felice Γκίτζη πρέπει να το είχε παραχωρήσει στον Grimani για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, χωρίς να του εκχωρήσει την απόλυτη κυριότητα. Πιθανότατα, ο Giacomo Grimani το είχε νοικιάσει, όπως ακριβώς είχε κάνει με τις γαίες του Λατίνου πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στην Κρήτη. Την εποχή της φυλάκισής του, πάντως, δεν πρέπει να ήταν πλέον στην κατοχή του. Την άποψή μας αυτή ενισχύει η ακόλουθη μαρτυρία: σε απόφαση του δικαστηρίου του δούκα της Κρήτης του έτους 1394 αναφέρεται ότι το Μάιο του 1387 ο Επιφάνιος Κολοκυθάς είχε μισθώσει το τμήμα της Αμοργού που ανήκε στη Felice Γκίτζη για τρία χρόνια, με την υποχρέωση να της προκαταβάλει το ποσό των 115 υπερπύρων.¹¹⁸ Σύμφωνα με τους όρους του συμβολαίου, ο Επιφάνιος είχε δικαίωμα να ζητήσει την επιστροφή του ποσού αυτού σε περίπτωση που η Felice πέθαινε πριν από τη συμπλήρωση των τριών χρόνων. Κατά συνέπεια, μετά το θάνατο της Felice, το δικαστήριο έδωσε εντολή στην Cicilia Veturi, επίτροπο της διαθήκης της, να καταβάλει 70 υπέρπυρα στους κηδεμόνες των παιδιών του μισθωτή. Άρα, ο θάνατός της πρέπει να τοποθετηθεί λίγο μετά τη σύνταξη της διαθήκης της, στις 28 Ιουνίου 1390. Αν και δεν γνωρίζουμε το περιεχόμενο της διαθήκης της Felice Γκίτζη, μπορούμε να υποθέσουμε ότι το μερίδιό της από την Αμοργό περιήλθε στους κληρονόμους της.

Η παραπάνω μαρτυρία έχει ενδιαφέρον και από την άποψη των σχέσεων των Γκίτζη με το ελληνικό στοιχείο της Αμοργού. Ο Επιφάνιος Κολοκυθάς (Pefanios Colochita, Colochidha ή Coloquita), μνημονεύεται κατ' επανάληψη σε εγγυητικές πράξεις που αφορούν τον απόπλου πλοίων με προορισμό το

116. Loenertz, «De quelques îles», 15-18.

117. Loenertz, «De quelques îles», 9-10.

118. Santschi, *Régestes*, M 342 (28 Ιανουαρίου 1394).

νησί της Αμοργού, άλλοτε ως καπετάνιος και άλλοτε ως ιδιοκτήτης πλοίου.¹¹⁹ Στις πράξεις αυτές, που καλύπτουν την περίοδο 1356-1360, εμφανίζονται πάντοτε ως εγγυητές του μέλη της οικογένειας Γκίτζη.¹²⁰ Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο Κολοκυθάς μίσθωσε το μερίδιο της Felice Γκίτζη, εκμεταλλευόμενος τη μακρόχρονη γνωριμία του με τη βενετική οικογένεια. Εκτός από τον Κολοκυθά, και άλλοι Αμοργινοί χρησιμοποίησαν περιστασιακά το Θωμά και τον Ιωάννη Γκίτζη ως εγγυητές, όπως οι Γεώργιος και Σέργιος Αμοργινός και ο Ιωάννης Καλοδάς. Οι επαφές, μάλιστα, του τελευταίου με τους Γκίτζη αρχίζουν λίγο πριν από την οριστική διευθέτηση της υπόθεσης της Αμοργού.¹²¹ Άλλος ένας ήταν ο Στέφανος Γεράκης, απόγονοι του οποίου ήταν, κατά πάσα πιθανότητα, οι Νικήτας, Μιχαήλ και Διάκος Γεράκης που χρημάτισαν καστελλάνοι του νησιού από τα τέλη του 15ου έως τα μέσα του 16ου αιώνα.¹²² Αν κρίνουμε από το παράδειγμα του Επιφανίου Κολοκυθά, δεν αποκλείεται η γνωριμία του Στέφανου Γεράκη με τους Βενετούς ηγεμόνες του νησιού να αποτέλεσε εφαλτήριο για την κοινωνική άνοδο της οικογένειάς του.

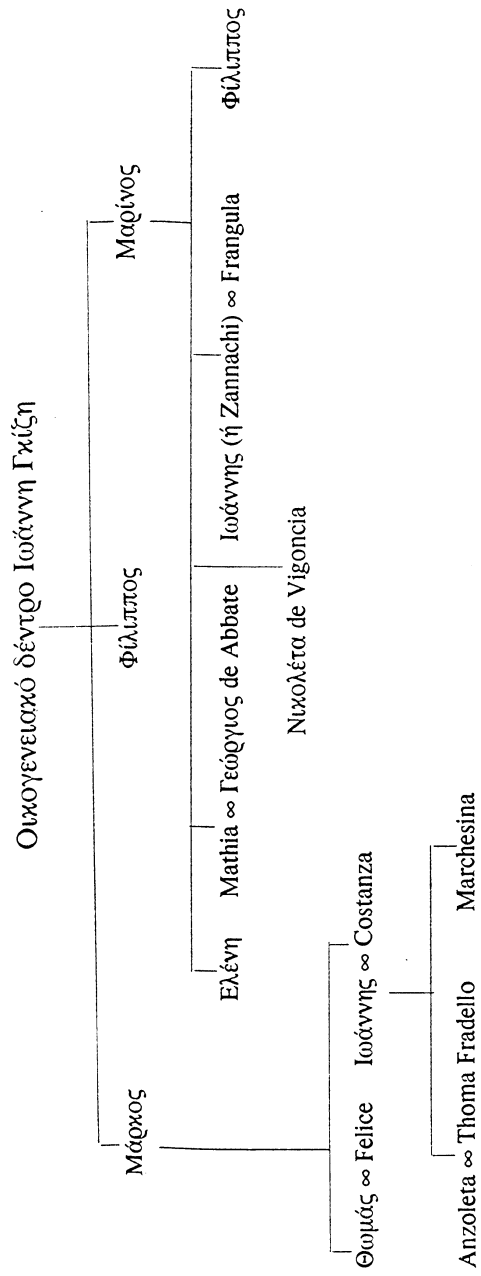
Στις παραμονές του 15ου αιώνα, μετά από μια μακρόχρονη περίοδο διαρκών ανακατατάξεων, το ιδιοκτησιακό καθεστώς στην Αμοργό μοιάζει να έχει πλέον σταθεροποιηθεί. Το νησί εξακολουθεί να είναι χωρισμένο σε τρία ανεξάρτητα τμήματα, σύμφωνα με την κατανομή του 1360, με τη διαφορά ότι το ένα τμήμα έχει πλέον περάσει κάτω από τον άμεσο έλεγχο της Βενετίας. Οι κληρονόμοι του Μάρκου Γκίτζη, που είχε πεθάνει πριν προλάβει να δει την ευδωση των προσπαθειών του, παραμένουν κύριοι του μεγαλύτερου τμήματος του νησιού, ενώ η τύχη του μεριδίου της κόρης του Μαρίνου Γκίτζη, Mathia de Abbate, δεν είναι γνωστή. Η τριμερής αυτή διαίρεση της Αμοργού συντηρήθηκε μέχρι το 1446, οπότε το νησί ενώθηκε και πάλι για να αποτελέσει μια ενιαία ιδιοκτησία κάτω από τον Ιωάννη Quirini.

119. Μολονότι, σε πράξη του 1390 αναφέρεται ως μόνιμος κάτοικος Χάνδακα, η καταγωγή του μπορεί να ήταν από την Αμοργό. Σύμφωνα με το Γάσπαρη, «Ναυτιλιακή κίνηση», σ. 306, οι καπετάνιοι που αναφέρονται σε παρόμοιες πράξεις ταξίδευαν συνήθως από και προς την περιοχή της καταγωγής τους. Εξάλλου, το οικογενειακό όνομα Κολοκυθάς απαντάται στο νησί από το 15ο αιώνα και εξής, βλ. Βογιατζίδη, *Αμοργός*, σ. 74.

120. A.S.V., *ADC*, b. 10bis, 6, φ. 81r (1356, Οκτωβρίου 1), φ. 119r (1357, Ιουνίου 2) και 7/2, φ. 101v (1360, Μαΐου 2). Αργότερα εμφανίζεται και ο ίδιος ως εγγυητής A.S.V., *ADC*, b. 11, 11, φ. 8v (1390, Απριλίου 21).

121. A.S.V., *ADC*, b. 10bis, 6, φ. 47r (1356, Απριλίου 4), 7/1, φ. 3r (1359, Μαΐου 2), φ. 9r (1359, Ιουνίου 2), φ. 11r (1359, Ιουνίου 13), φ. 58r (1359, Σεπτεμβρίου 9), 7/2, φ. 101v (1360, Μαΐου 2). Για την οικογένεια Καλουδά ή Καλοδά βλ. Βογιατζίδη, *Αμοργός*, σσ. 63-64.

122. Για την οικογένεια Γεράκη βλ. Βογιατζίδη, *Αμοργός*, σσ. 64-72.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κατά την έκδοση των πηγών χρησιμοποιούνται τα ακόλουθα κριτικά σημεία: Μέσα σε όρθιες αγκύλες [...] περικλείονται λέξεις ή φράσεις που είναι δυσανάγνωστες ή λείπουν, επειδή το χειρόγραφο έχει υποστεί φθορά. Με αμβλυγώνιες αγκύλες < > δηλώνονται οι παραλείψεις του γραφέα. Μέσα σε διπλές κεραιές || || σημειώνονται οι λέξεις που έχουν συμπληρωθεί από το γραφέα στα διάστιχα και με { } οι διαγραφές του γραφέα. Επίσης, διορθώνεται η στίξη και κεφαλαιογραφούνται τα ονόματα προσώπων και τόπων.

1

A.S.V., ADC, b. 29, 1, φ. 27v.

1319, Μαρτίου 27

Ο Κώστας Βιζάκης (Visachi), τον οποίο διεκδικεί ο Ιωάννης Fuscarenus στο όνομα του Άγγελου Σανούδου, υποστήριξε ενώπιον του Συμβουλίου του δούκα της Κρήτης ότι κατάγεται από την Αμοργό και ότι ο παππούς του και ο πατέρας του είχαν γεννηθεί στο νησί αυτό. Επίσης, ισχυρίστηκε ότι ανήκει στους κληρονόμους του Ιωάννη Γκίζη.

die XXVII, marzii

Costa Visachi, quem petit Johannes Fuscarenus, procurator Angeli Sanuto, pro villano eiusdem Angeli, de juramento suo testes insule Nixie, fuit confessus in iudicio comunis nobilibus viris, dominis Marino Villione et Jacobo Gradonico, consiliariis, sedentibus ad placita audientia, non existente praesente domino ducha, quod ipse Costa est oriundus insule Amorgo, et similiter pater et avus eius sunt nati in dicta insule de Amorgo, et eum possident heredes Johannis Gysi condam.

2

A.S.V., ADC, b. 29, 1, φ. 32v.

1319, Μαΐου 24

Ο Μάρκος Caucus, στο όνομα του Μάρκου Γκίζη, προτίθεται να αποδείξει ότι ο Κώστας Visachi, τον οποίο διεκδικεί ο Ιωάννης Fuscarenus, είναι βιλλάνος της Αμοργού και ανήκει στο μερίδιο του Μάρκου Γκίζη.

die XXIII, maii

Marcus Caucus, aduocatus nomine Marci Gisi, intendit probare per infrascriptos [quod] Costa Visachi, quem petit pro villano Johannes Fuscarenus, est villanus de insula de Amurgo et pertinet sibi rationem ipsius insule.

Per Vlasto delo Amurgo.

Per Stephanum Gemela delo Amorgo.

Per Theodorum de Moschorma de Amorgo.

Per Johannem Patumacubi delo Amurgo.

Per Georgum Lambudhi de Amurgo.

Per Johannem Musi de Amurgo.

Per Costam Metaxoto.

3

A.S.V., ADC, b. 29, 1, φ. 39v.

1319, Ιουνίου 26

Ο Μάρκος Γκίζη οφείλει να επιστρέψει στον Ιωάννη de Vincentia τα χρήματα που του απέσπασε στο πλαίσιο των κυρώσεων που έχουν επιβληθεί στο Γουλιέλμο Σανούδο, έως ότου αποφανθεί το δικαστήριο, εάν ο Αγγελέτος Σανούδος εξαιρείται από τις παραπάνω κυρώσεις ή όχι.

α.

die XVI, junii

{Dictum est per dominum ducham et eius consilium, concorditer et sententialiter, quod Marcus Gisi deponere debeat in manibus Johannis de Vincencia dicti raze, totius illud quod ipse Marcus habuit et recepit ad ipso Johanne de daciis villanorum Angeleti Sanuto pro represaliis factis contra dominum {J} Gulielmum Sanuto et eius generem et bona, pro ipso Marco.}

β.

Johannes Fuscarenus, procurator Angeleti Sanuto, ex una parte, et Marcus Gysi, pro se et fratribus suis, ex altera, existentes ad placitum coram domino ducha et suo consilio, fuerint contenti et concordantes quod dictus Marcus debeat ponere in manibus Johannis de Vincencia dicti raze rerum, id quod ipse Marcus habuit et recepit ab ipso Johanne de Vincentia {.} de daciis et rationibus villanorum dicti Angeleti, pro represaliis, quas habet dictus Marcus contra dominum Gulielmum Sanuto et eius generem et bona,

quousque dominationi per dominum ducem {et eius consilium} mittantur littere declarationis, utrum dictus Angeletus sit exclusus de antedictis represaliis, nec non.

4

A.S.V., ADC, b. 29, 1, φ. 39v.

1319, Ιουνίου 28

Ο Ιωάννης Fuscarenus, εκπρόσωπος του Αγγελέτου Σανούδου, προτίθεται να αποδείξει ότι ο Αγγελέτος έχει στην κατοχή του φέουδο στη Νάξο, το οποίο έλαβε από το Γουλιέλμο Σανούδο.

die XXVIII, junii

Per infrascriptos testes intendit probare Johannes Fuscarenus, procurator Angeleti Sanuto, contra Marcum Gysi quod ipse Angeletus Sanuto, eius comissarius, habet feudum in Nixia a domino Guilielmo Sanuto, et illud tenet et possidet.

Per Angelinum Franciscum

Per Georgium Pisianelum

5

A.S.V., ADC, b. 29, 1, φ. 40v.

1319, Ιουνίου 3

Ο Μάρκος Γκίτζη προτίθεται να αποδείξει ότι ο Αγγελέτος Σανούδος παρέδωσε στο Νικόλαο Σανούδο το φέουδο στη Νάξο, το οποίο ισχυρίζεται ότι έλαβε από το Γουλιέλμο, και εκείνος το έδωσε στην κόρη του [. . . . .], η οποία και το κατέχει αυτήν τη στιγμή.

die III, julii

Per infrascriptos testes intendit probare nobilis vir Marcus Gisi contra nobilem virum Johannem Fuscarenum, procuratorem Angeleti Sanuto, quod locum illum, quem dictus Johannes dixerit ipsum Angeletum Sanuto habere in insula Nixie ||a domino Guglielmo||, cui loco dicit dictus Johannes pertinere villanum, quem sibi petit, nomine dicti Angeleti, dominus Nicolaus Sanuto accepit dicto Angeleto et dedit ipsum filie domini [. . . . .], et quod eum ipsa tenet et possidet.

Per Antonium Marzangelo.

Per <vacar>

6

A.S.V., ADC, 29, 1, φ. 41r.

1319, Ιουνίου 13

Το δικαστήριο του δούκα της Κρήτης αποφάσισε ότι ο Κώστας Βιζάκης, τον οποίο διεκδικούν ο Ιωάννης Fuscarenus, στο όνομα του Αγγελέτου Σανούδου, και ο Μάρκος Γκίτζη, ανήκει στο φέουδο του Αγγελέτου στη Νάξο.

die tercio {Julii} decimo, julii

Dictum est per dominum ducham et {eius consilium, concorditer et sententialiter}, dominum Jacobum Gradonico, consiliarium, non existente ducha Marco Venier, in opinione quod Costa Visachi de Nichexy (sic), quem petebat Johannes Fuscarenus pro villano Angeleti Sanuto, virtutem commissionis quam habet ab ipso Angelo, similiter pro villano feudi dicti Angeleti de Nichexy, quem Marcus Gysi defendebat dicens eum esse suum villanum de Amorgo, {cum ips} est villanus dicti Angeli pro suo feudo de Nichexy, et quod ipse Johannes, virtutem dicte procurationis, ipsum habeat et possideat, tum ipse Johannes probauerit suam intentionem.

7

A.S.V., ADC, b. 29, 1, φ. 43r.

1319, Ιουλίου 26

Ο Σήφης Σαλιβαράς (Salivara) προτίθεται να αποδείξει ότι τόσο ο πατέρας του όσο και ο ίδιος, καθώς και όλοι του οι συγγενείς κατάγονται από την Κρήτη.

Per infrascriptos intendit probare Cifi Saliuara contra nobilem virum Marcum Gisi, cui accepi fuit pignus pro [...] homine domini Guillelmi Sanuto, quod pater eius et iste dictus Gifi est oriondus de Crete et tota eius parentela.

Per Georgium de Chirleo.

Per Mastum.

Per Rizardum gastaldionem.

Per Petrum Vido gastaldionem.

Per Matheum Vido.

Per Mascaleum Selepulo.

Per Gabrielem Venerio.

Per Bartholomeum eius fratrem.

Per <vacat>

8

A.S.V., ADC, b. 29, 2, φ. 1r.

1323, Νοεμβρίου 3

Ο Μιχάλης Κιμινάς (Chimina) προτίθεται να αποδείξει ότι είναι βιλλάνος του Ιακώβου Babilonio, ο οποίος κατέχει τμήμα της Σερίφου.

die III, novembris

Michali Chimina vult probare contra Thomam Marcadante, qui petit eundem pro villano domini Guillelmi Sanuto, nomine Marci Gisi fratrum suorum, quod dictus Michali est villanus domini Jacobi Babilonio pro parte sibi tangente de insula Serfani.

Pasquale Torcello.

Georgius Chinigo.

9

A.S.V., ADC, b. 29, 2, φ. 14v.

1324, Ιανουαρίου 24

Ο Γεώργιος Piloso από τη Νάξο, ο οποίος συνελήφθη ως βιλλάνος του Γουλιέλμου Σανούδου, προτίθεται να αποδείξει ότι είναι φυσικό τέκνο του Araldi Piloso, ο οποίος ήταν Λατίνος και βασσάλος του ποτέ Γουλιέλμου Σανούδου.

die eodem

Georgius Piloso de Nixia, qui fuit pignoratus pro villano domini Guillelmi Sanuto ||condam||, vult probare per infrascriptos testes, contra Marinum Gisi et fratres, quod dictus Georgius est filius naturalis Araldi Piloso, qui fuit homo latinus et vasalus domini Guillelmi condam.

Bernhardus Carelo.

Johannem de Pignale.

Johannem, qui ||moratur|| cum domino N. Vendo.

10

A.S.V., ADC, b. 29, 2, φ. 15r.

1324, Ιανουαρίου 24

Ο Μάρκος Γκίτζη προτίθεται να αποδείξει ότι ο Γεώργιος Piloso είναι βιλλάνος της Νάξου.

die eodem

Marcus Gisi vult probare per infrascriptos testes contra Georgium, qui se facit filium naturalem Araldi Piloso, quod dictus Georgius est villanus insule Naxie.

Per Georgium Gramanco.

Per Georgium Sarandi.

Per Johannem Varieei.

Per Nicolaum Cicala.

Per Gregorium de Nanfio.

11

A.S.V., ADC, b. 29, 2, φ. 15v.

1324, Ιανουαρίου 26

Ο Μαρίνος Γκίτζη προτίθεται να αποδείξει ότι οι αδελφοί Βασίλειος, Ιωάννης, Γεώργιος και Μιχάλης Τηνιάκης (Tyniachi) κατάγονται από τη Νάξο και προσφέρουν δοσίματα και αγγραφείες στον ηγεμόνα του νησιού.

Per infrascriptos intendit probare Marinus Gisi, filius condam Johannis Gysi, nomine suo et fratrum suorum, contra Vaxilium, Johannem, Georgium et Michalem Tyniachi, fratres, quod pater eorum, cuius nomen ignorat, et ipsi sunt oriundi de Nixia, et solverunt dacia et hengarias dominatori insule Nixie.

Per Pisany Bastasium de Naxia.

Per Johanem Sarandary.

Per Michalem tu Pediassamo.

12

A.S.V., ADC, b. 29, 2, φ. 16r.

1324, Ιανουαρίου 26

Ο Βασίλειος και ο Γεώργιος από την Τήνο προτίθενται να αποδείξουν ότι τόσο ο πατέρας τους όσο και οι ίδιοι είναι Λατίνοι. Επίσης, θα αποδείξουν ότι ο πατέρας τους, Νικόλαος, και ο Γεώργιος κατάγονται από την Τήνο, ενώ ο Βασίλειος και οι δύο άλλοι αδελφοί του κατάγονται από τη Νάξο, και ότι πάντοτε θεωρούνταν Λατίνοι στα δύο νησιά.

Per infrascriptos testes intendunt probare Vaxili et Georgius de Tynis contra Marinum Gysi, filium condam Johannis Gysi, quod {...} pater et

ipsi sunt latini, et quod Nicola, pater eorum, et ipse Georgius, filius eius, sunt oriundi de Tynis, et ipse Vaxilius et relictii fratres eius sunt oriundi in Nixia, et semper transiverunt et Tinis et in Nixia latini.

Per papam Gumenum de Naxia, habitator in ||Vathea|| {...}

Per Georgium Cappom.

Per Georgium et

Per Michalem Miconiati.

Per Helenam {papadiam} vocatam Gira[.....].

13

A.S.V., ADC, b. 29, 8, φ. 8r-v.

1346, Νοεμβρίου 29

Ο υποδηματοποιός Πέτρος Rapacino αγόρασε από τον Ιωάννη Γκίτζη ένα τμήμα της Αμοργού, με όλα του τα δικαιώματα και τους βιλλάνους που ανήκαν σ' αυτό. Σύμφωνα με τους όρους της αγοραπωλησίας ο Ιωάννης Γκίτζη είχε το δικαίωμα να αγοράσει από τον αγοραστή το τμήμα, που είχε πουληθεί, μέσα στα επόμενα δέκα χρόνια. Το 1335 ο Rapacino πούλησε το εν λόγω τμήμα στο Φίλιππο Γκίτζη, για το ποσό των 130 υπερπύρων, με τους ίδιους όρους που και εκείνος το είχε προηγουμένως αγοράσει, συμπεριλαμβανομένου και του συμφώνου εξωνήσεως. Ο Ιωάννης Γκίτζη πέθανε πριν από την πάροδο των δέκα χρόνων αφήνοντας, με διαθήκη, την περιουσία του στις δύο κόρες του, Anzoleta και Marchesina. Όμως, οι iudices examinatum den ενημερώθηκαν, ούτε από το Rapacino ούτε από τους κληρονόμους του Φιλίππου Γκίτζη, για την προαναφερθείσα πώληση, προκειμένου, όπως προέβλεπε η βενετική νομοθεσία, να ειδοποιηθούν τη χήρα και επίτροπο της διαθήκης του Ιωάννη Γκίτζη, Constantia. Με αποτέλεσμα οι δύο ορφανές να κινδυνεύουν τώρα να απωλέσουν τα δικαιώματά τους. Γι' αυτό, το δικαστήριο του δούκα της Κρήτης αποφάσισε να μη ληφθεί εις βάρος των δύο κοριτσιών η συμπλήρωση των δέκα χρόνων, ώστε, όταν θα λάβουν γνώση του πωλητηρίου από τους iudices examinatum, να μπορέσουν, εάν το επιθυμούν, να αγοράσουν το τμήμα του νησιού, μέσα στην προκαθορισμένη από το νόμο προθεσμία.

Super venditione facta per Petrum Rapacino, sutorem, Ser Phylippo Gisi condam, per cartam factam manu Petri Longo notarii, anno domini MCCC trigesimo quinto, mensis novembris, die XIII, indictione quarta, Candide, ||per|| quam sibi vendidit et transactavit totam illam partem insule de Amorgo, quam emerat a Ser Johanne Gisi, cum villanis tangentibus, ipsam partem et omnibus aliis jurisdictionibus, modis, conditionibus et

oneribus, quibus ipsam emerat a dicto Johanne, quam venditionem sibi fecit pro precio ypperperorum centum triginta cum hac condicione, quod si, ex tunc ad annos decem proximos venturos, velet praedictus Johannes Gisi redimere praedictam partem insule et villanorum, pro precio et solutione suprascriptis, quod ipse Phylippus teneretur upsam sibi reddere et dare. Qui quidem Petrus Rapacino prius, sub simili condicione, dictam partem peremerat a Johanne Gisi praedicto. Cum, infra spacium suprascriptorum annorum decem, obierit suprascriptus Johannes Gisi, et per cartam sui testamenti dimiserit residium suorum bonorum Anzolete et Marchesine, suis filiabus, equaliter, nec per suprascriptum Petrum Rapacino aut per Ser Marinum Gisi, fratrem condam et tanquam propinquorem suprascripti Phylippi Gisi condam, vel per aliquem alium, cui spectaret pro ipso Phylippo, facta fuerit notificatio iudicibus examinatorum, ut notum facerent de predicta venditione done Constantie, relicte et comissarie Johannis Gisi predicti, modo contento in capitulo nono additionum statutorum Venecie, ut providere posset pro bono dictarum puellarum orphanarum (φ. 8v) de redimendo partem predictam, ne pretextu ignorantie non redimendo ipsam incurrerent grave damnum. Per Magnificum dominum Marcum de Molino, honorabilem ducam Crete, et eius consilium, pro succurrendo predictis filiabus ipsius Johannis Gisi, ||sed iusticiam||, dictum et pronunciatum est, concorditer et sententialiter, quod complementum termini suprascriptorum decem annorum transactorum non preiudicet Anzolete, filie Johannis Gisi predicti, uxori nunc Thome Fradello, nec done Constantie, relicte et commissarie ipsius Johannis per Marchesina, filia prefato Johanni, quousque per suprascriptum Petrum Rapacino, vel ipsum Ser Marinum Gisi, fratrem condam et tanquam propinquorem predicti Ser Phylippi Gisi, seu alium, cui spectaret pro ipso Phylippo, non fuerit notificatum iudicibus examinatorum de suprascripta carta venditionis, facta dicto Phylippo, de prenominata parte insule de Amorgo, et per iudices prefatos notificatum non fuerit eis, ut possint, si voluerint, dictam partem insule redimere infra terminum contentum in ipso nono capitulo additionum statutorum.

14

A.S.V., ADC, b. 29, 8, φ. 39v.

1347, Απριλίου 13

Με απόφαση του δούκα της Κρήτης ορίζεται ότι τα ανήψια του Μαρίνου Γκίζη οφείλουν εντός δεκαπέντε ημερών να μοιράσουν μεταξύ τους τους βιλλάνους του νησιού της Αμοργού.

eodem

Dictum et preceptum est Ser Marino Gisi, tanquam propinquiori Ser Phylippi Gisi, et ordinatum est, quod precipiatur nepotibus eius, filiis condam Marci Gisi et filiabus condam Ser Johannis Gisi, quod hinc ad dies quindecim proximos debeant dividere inter se sicut de bene suos villanos insule de Amorgo. Et si non concordaverint inter se et diviserint eos, dominatio faciet fieri divisionem de ipsis sicut sibi iustum videbitur.

15

A.S.V., ADC, b. 10 bis, 6, φ. 54v.

1356, Ιουνίου 3

die III, junii III, indic. VIIIA

[...] *Johannes Sanuto ducha Egeipellagi per suas litteras, datas die vigesimo Maii, scripserit dominatio [.....] facto et firmato inter eum et illos de cha Gisi pro insula de Amurgo erat contentus [... ..] Climentino deberet invenire et dare eis ducatos aurem centum obligando pro eisdem [.....] mel de Sancta Herini fiendum anno praesenti, et similia idem dominus Johannes scripserit et [.....]cto Nicolao de Climentino de praedictis ducatis aurem centum, dandis suprascriptis de ca Gisi, [obli]gando s[uum mel] habendum anno praesenti de Sancta Herini, prout patet tenorem litterarum [.....] suprascriptus Nicoletus [.....] tradita per suprascriptum dominum Johannem per litteras suas praedictas reperit [.....] suprascriptos ducatos centum, quos nobilis vir Nicolaus Constarenius de Venecie dedit occasione [.....] suprascriptos de ca Gisi pro quibus quidem C ducati vigore litterarum suprascriptarum de consensu etiam [.....] dictus Nicoletus oblig[avit] eidem ser Nicolò Contareno (sic) pro signo et pignore suprascriptorum ducatorum [c]entum mel suprascripti domini Joanis havendum anno praesenti de insula Sancta Herini.*

16

A.S.V., ADC, b. 10 bis, φ. 119v.

1357, Ιουνίου 4

Ο Ζανάχι Γκίζη εγγυάται για τον πατέρα του, Μαρίνο, στον οποίο δόθηκε άδεια να εξαγάγει από το λιμάνι του Χάνδακα 400 μουζούρια σιτάρι με προορισμό το νησί της Αμοργού. Το σιτάρι θα χρησιμεύσει για τη διατροφή των κατοίκων του νησιού.

die IIII, junii, indictione X

Zanachi Gisi fideiussit pro nobile viro Marino Gisi, eius patre, cui exhibita est licentia per dominum ducham et eius consilium extrahendi de portu Candide mensuris frumenti, de illo communis, CL, quod est in magazenis, conducendi ad insulam de Amurgo pro sustentatione hominum ibi demorantium, et de observandi ordinibus omnibus terre iuxta usum.

17

A.S.V., ADC, b. 10bis, 7/2, φφ. 106v-107r.

1360, Ιουνίου 2

Κατανομή του νησιού της Αμοργού μεταξύ των κληρονόμων του Μάρκου, του Μαρίνου και του Φιλίππου Γκίζη.

MCCCLX, mensis Junii, die II, indictione XIII

Infrascripta divisio facta de insula Amorgo inter infrascriptos consortes, die XXVII Februarii 1359, indictione XIII. Registrata est in presenti libro actorum, de mandato dominationis.

Pars ponentis insule de Amorgo. Incipit de Larnachia, et vadit Curunum ad Marmarus et Xerutoperivoli et Castellopetram de Colles, et exit lo Messovuni, et vadit ad Exochorio et Pirgin ad vineas, et firmat in castrum ad Messaream, et dividit castrum per mediam, et vadit ad Sanctam Annam ad jardinum monasterii usque mare. Et predicta pars venit per sortem ser Thome Gisi condam Marci. nomine suo et nomine Marchesine et Anzolete, filiarum Johannis Gisi condam, et aliorum heredum dicti Johannis Gisi.

Pars levantis dicte insule divisa in partes duas, que contigerunt infrascriptis. Incipit a mari de Tripiti, et exit lango lango, et ferit in puteum de Vrulea, et deinde vadit sursum respiciendo versus austrum, feriens in partem occidentalem de Chortopu, et inde inclinat respiciendo versus austrum, desendendo in Chirospileam usque mare. Et haec pars est caput insule de versus levantem, et insuper haec pars habet monasterium vocatum Neamoni, quod est in parte ser Johannis Gisi, quod sic est confiniatum, videlicet monasterium cum suo curtivo incipiendo a catafigio papatis Chabu, videlicet, ubi erat porta antiqua, et curia monasterii, prout est circumdatum cum jardino dicti monasterii, circumdando et eundo in Stauron, respiciendo Jalin. Item, habet haec pars omnia scopula, sive insuletas quae sunt a parte levantis dicte insule, excepta insuleta nomine Lichuria, que est in parte ser Johannis Gisi suprascripti. Supradicta pars venit donec Mathie, filie con-

dam ser Marini Gisi, secundum divisionem factam inter ipsam et Johannem Gisi, fratrem suum, de medietate totius insule de Amorgo superscripte. Exceptis quibusdam que non sunt presentata in partibus superscriptis, nec divisa, sed remanent communia inter participes dicte insule, sicut inferius con[tinetur].

Pars altera, que nominatur Messarea. Incipit a sinoris superscriptis, que extendunt se de versus boream usque austrum, videlicet, ab uno mari usque ad aliud, extendendo se usque sinora ser Thome Gisi et consortium suarum, quibus sinoris dividitur tota insula per mediatem, et haec pars habet duo quarta castri de Messarea. Item, insuletam nomine Lichuriam, et dicta pars venit superscripto ser Johanni Gisi, (φ. 107r) filii [condam ser Marini Gisi, secundum divisionem factam inter ipsum et Mathiam, sororem suam, de medietate totius insule de Amorgo] superscripte. Exceptis quibusdam que reman[ent communia inter] participes [dicte insule sicut inferius] continetur.

Omnes insulete, que sunt versus ponentem, sunt partis de versus ponentem et ille, que sunt de vers[us] [l]evantem, sunt partis de versus levantem] que quidem insulete levantis sunt divise ut supra continetur.

Et est sciendum, quod omnes nidade et omnes vilani, qui non sunt divisi, et omnia animalia, tam magna quam parva, et etiam omnia alia, que reperirentur indivisa, sunt communia inter participes superscriptos, hoc intellecto, quod particio vilanorum olim facta remaneat ferma.

18

A.S.V., ADC, b. 29, 12, φ. 12r-v.

1360, Οκτωβρίου 21

Το δικαστήριο του δούκα της Κρήτης, ύστερα από αίτηση της Mathia, κόρης του ποτέ Μαρίνου Γκίζη και συζύγου του Γεωργίου de Abbatis, διατάσει τους συγκυρίους της Αμοργού να προχωρήσουν στην κατανομή του νησιού μέσα στους επόμενους έξι μήνες. Όποιος δε συμμορφωθεί με την απόφαση αυτή θα πληρώσει πρόστιμο 100 υπέρπυρα.

die XXI, Octubris, indicione XIII.

Per dominum ducham et eius consilium, concorditer, dictum et ordinatum fuit ad requisitionem et instantiam done Mathie, filie condam Marini Gisi, uxoris Georgii de Abbatis, quod insula de Amurgo dividatur inter consortes et participes ipsius insule, a modo usque ad menses sex proxime

venturi taliter, quod undequisque ipsorum consortium possint cognoscere et habere partem sibi spectantem, distinctam et separatam, sub pena yperperorum centum pro quolibet ipsorum consortium, quam quidem penam tenerat ille vel illi, qui noluerint consentire quod fiant divisiones predictae, verumtamen, dicte divisiones fiende, nichil preiudicet, vel preiudicare possit testamento Marci Gisi condam, avi suprascripti Marini Gisi, siquo testamentum eius poterit aliquando reperiri.

*factum fuit preceptum Johanni Gisi condam Marini in forma suprascripta.
factum fuit preceptum suprascripte done Mathie uxoris Georgii de Abbate in forma suprascripta.*

factum fuit preceptum Thome Gisi condam Marci in forma suprascripta.

MARINA KOUMANOUDI, *Per un pezzo di terra. La controversia Sanudo-Ghisi nell'isola di Amorgòs (XIV secolo)* (pp. 45-89).

Il presente studio cerca di riesaminare la lunga controversia tra i Sanudo, duchi dell'Archipelago, e la famiglia Ghisi sulla proprietà della più orientale delle isole Cicladi, Amorgòs. L'articolo si basa su fonti recentemente pubblicate e su materiale fino ad ora sconosciuto, proveniente dall'Archivio del Duca di Candia conservato presso l'Archivio di Stato di Venezia. Fornendo numerosi dettagli nella cronologia e la topografia, questo materiale consente di delucidare alcuni aspetti della controversia, che si protrasse per la maggior parte del XIV secolo, e la sua conclusione finale. Contribuisce inoltre allo studio della geografia storica di Amorgòs e consente di tracciare le sorti della popolazione dell'isola durante le turbolenti circostanze del XIV secolo.